



Handwritten notes on a piece of paper in the filing cabinet.

Stack of papers in the filing cabinet.

BOOM  
LY, Hooverslaan 25, BOOM  
evr. Van den Bosch, 64 Jaar  
twerps kathedraal )  
rkte de bouw van de kathedraal tegen.  
er te laten lopen.  
Jan 1938

Oxley 66, Mortsel  
Mevr. Sestig-Domen, voornaam onbekend  
80 jaar, ouders boeren die een hoeve pachten van Diens.  
huisvrouw, ouders boeren die een hoeve pachten van Diens.  
Informant is geen echte vertelster en weet zich slechts vaag aan enkele verhalen te herinneren. Twee heksensagen in relictvorm, 3 gegevens over de kinderschrik, 1 vermelding van een ondergrondse gang met de toevoeging dat het maar een "fabel" is.  
Gelooft blijkbaar niet: o.g. is een fabel, de kwade hand waren ziekten. Ze beroopt zich telkens op anderen: dat zegden ze, dat dachten ze.

124E JAARGANG – 2023 | 3 (AUG. - DEC.)

---

# volks- kunde

---

TIJDSCHRIFT OVER  
DE CULTUUR VAN HET  
DAGELIJKS LEVEN

**ISSN 0042-8523**

Uitgegeven met steun van de  
Vlaamse overheid,  
de Universitaire Stichting van België,  
het Vera Himlerfonds en Musea  
en Erfgoed Antwerpen vzw



**Vlaanderen**  
verbeelding werkt



**folio**  
tijdschriften  
& magazines



*Redactie:* lic. Paul Catteeuw (redactiesecretaris; Kontich),  
dra. Sofie De Ruysser (Antwerpen), prof. dr. Hester Dibbits (Amsterdam),  
prof. dr. Sophie Elpers (Arnhem), dra. Roselyne Francken (Antwerpen),  
prof. dr. Hans Geybels (Leuven), prof. dr. Marc Jacobs (Brugge),  
prof. dr. Maarten Larmuseau (Kessel-Lo), prof. dr. Theo Meder (Almere),  
dra. Jorijn Neyrinck (Brugge), dra. Hilde Schoefs (Bilzen),  
prof. dr. Annick Schramme (Berchem), dra. Els Veraverbeke (Gent),  
prof. dr. Johan Verberckmoes (Heverlee)  
*Verantwoordelijke uitgever:* dr. Jur. Paul Peeters ('s-Gravenwezel/Schilde),  
lic. Sigrid Peeters (Oelegem/Ranst)  
*Beeld- en eindredactie:* Paul Catteeuw & Johan Verberckmoes

## **Adressen**

*Redactie:* J.B. Reykerslaan 28, 2550 Kontich, [redactie@volkskunde.be](mailto:redactie@volkskunde.be)  
*Beheer-Uitgeverij:* vzw Centrum voor Studie en Documentatie,  
Gillès de Pélichylei 97, 2970 's-Gravenwezel (Schilde), [info@volkskunde.be](mailto:info@volkskunde.be)

## **Website**

<https://www.volkskunde.be>

## **Jaarabonnement**

Voor België: € 24,00 – buiten België € 30,00  
Voor nummers buiten abonnement: [info@volkskunde.be](mailto:info@volkskunde.be)

Het tijdschrift *Volkskunde* werd opgericht in 1888 door August Gittée en Pol de Mont. In 1894 werd Alfons De Cock redacteur.

Van 1914 tot 1920 hield "Volkskunde" op te verschijnen. Daarna berustte de leiding bij Victor de Meyere, vanaf 1936 bijgestaan door Jan de Vries. Vanaf 1938 hebben Jan de Vries, Maurits De Meyer, Pieter Jacobus Meertens en Karel Constant Peeters het tijdschrift voortgezet samen met Jan Gessler en Paul De Keyser.

De nieuwe reeks begon met de 43e jaargang (1940-41). Vanaf 1967 werd de redactie geleid door P.J. Meertens en K.C. Peeters, vanaf 1972 aangevuld door Jan Theuwissen en Johannes Jacobus Voskuil.

Na het overlijden van K.C. Peeters werd vanaf 1976 de redactie geleid door Jan Theuwissen en Stefaan Top. Van 2008 tot 2020 was Stefaan Top eindredacteur.

In 2012 werd de reeks vanaf de 113e jaargang in zijn huidige vorm vernieuwd.

Vanaf 2021 leiden Paul Catteeuw en Johan Verberckmoes de beeld- en eindredactie. De redactie is interdisciplinair en Vlaams-Nederlands samengesteld.

# Steekkaarten, -bakken en publicaties

De ingewanden van de ‘volkskunde’ in de 20<sup>e</sup> eeuw

“Buitenrust Hetteema kwam een paar stappen dichterbij en bleef voor de bakken staan. ‘Welke indeling heb je gevolgd?’ vroeg hij. ‘Het heeft geen indeling. Het is een trefwoordencatalogus.’ Hij trok een willekeurige bak open en schoof hem langzaam weer dicht. Buitenrust Hetteema keek hem enigszins bevreemd aan. ‘Maar dan heb je toch een lijst van trefwoorden?’ ‘Nee. In principe staat ieder woord erin.’ Buitenrust Hetteema trok een la open en ging met zijn vingers door de fiches. Hij stakte. ‘Ik zoek nu buxus, maar dat staat er niet in’. ‘Een ogenblik,’ zei Maarten. Hij liep naar zijn machine, nam een rood fiche van een stapel, draaide dat erin, tikte linksboven buxus en daaronder, op de eerste regel, zie: palm en kwam met het fiche terug naar de bakken. ‘Nu staat het erin’, zei hij terwijl hij het fiche op de opengemaakte plaats zette. Hij had moeite zijn lachen te bedwingen. (...) Buitenrust Hetteema zette de fiches terug en schoof de la weer dicht. ‘Je kaartsysteem behoeft nog wel een ordenende hand;’ vond hij. Maarten meende te horen dat zijn stem onvast was, maar het kon ook heel goed zijn dat hij zich dat verbeelde.”<sup>1</sup>

Combineer deze passage uit de eerste aflevering van *Het Bureau* met:

[Maarten Koning= J.J. Voskuil] “‘Nee, wij houden ons bezig met de Nederlandse cultuur.’

‘En als die zigeuners nu in Nederland wonen?’

‘Dan blijft het zigeunercultuur.’

‘En wat doen we met de cultuur van de Israëlieten?’

‘Ook niets.’

‘Ik vind dat nogal racistisch. Het spijt me dat ik dit moet zeggen.’

‘Racistisch?’ herhaalde Maarten verbaasd. ‘Het is onze opdracht. We moeten cultuurgrenzen vaststellen. Daar heeft die cultuur van zigeuners en joden geen invloed op.’

‘Daar ben ik zo zeker nog niet van.’, zei Bart koppig. ‘Dat zou ik toch eerst bewezen willen zien.’

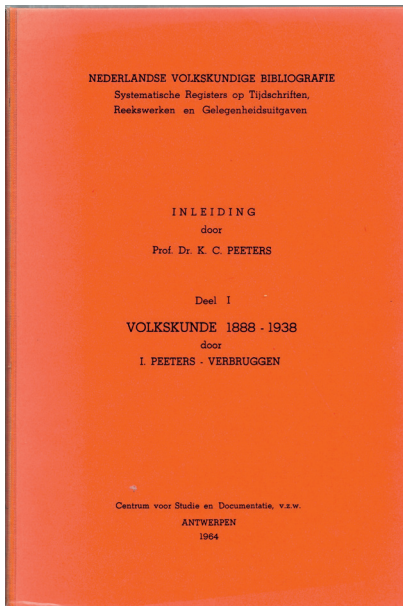
1 J.J. Voskuil, *Het Bureau I. Meneer Beerta*, Amsterdam, Uitgeverij G. A. Van Oorschot, 1996, p. 529-531.

Maarten zweeg. Hij vond die opmerking onzinnig, maar omdat hij over dit probleem nog niet eerder had nagedacht, kon hij haar zo gauw niet weerleggen.<sup>72</sup>

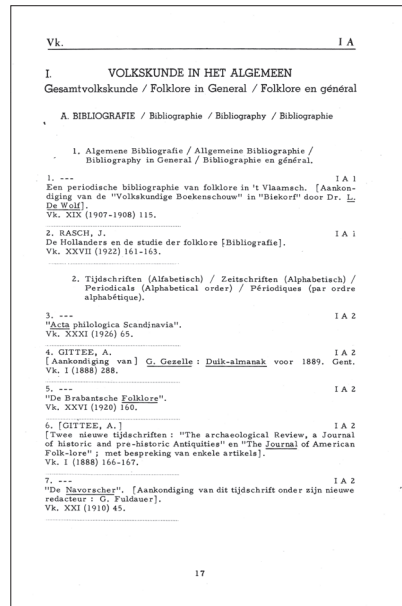
## Belangrijk is naar onze mening ...

Waarom stonden er vanaf de eerste aflevering van de *Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven* (verder NVB) gedrukte stippelijntjes tussen elke bibliografische verwijzing naar een artikel? U kent ze misschien, die in een boekenkast indruuk makende reeks van 37 afleveringen met harde of zachte oranje kaften. Waarom werd er in de eerste afleveringen achter elke titel nog eens afzonderlijk een codenummer uit het plan Hoffmann-Krayer bijgezet, ook al werden ze al gesorteerd aangeboden onder tussentitels met die code die in vier talen, Nederlands, Duits, Engels en Frans, werd uitgelegd? Stippelijntjes? Zou het ...?

Jawel, het werd gefaciliteerd om na het verwijderen van de harde oranje kaften met schaar en lijm aan de slag te gaan, titel per titel en rubriekomschrijving per omschrijving. Deze verzameling parateksten floreerden pas echt als ze op steekkaarten werden gekleefd. Het evocert een andere ambachtelijke wetenschappelijke wereld, uit de tijd van de (over)grootouders van de huidige



Voorpagina van de eerste aflevering van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie met een oranje harde kaft.



De eerste pagina van de ontsluiting van Volkskunde volgens het plan Hoffmann-Krayer in de Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Let op de stippelijntjes.

2 Ibidem, p. 299.



## I. VOLKSKUNDE IN HET ALGEMEEN

## Gesamtvolkskunde / Folklore in General / Folklore en général

## A. BIBLIOGRAFIE / Bibliographie / Bibliography / Bibliographie

1. Algemene Bibliografie / Allgemeine Bibliographie /  
Bibliography in General / Bibliographie en général.

1. ---

I A 1

Een periodische bibliographie van folklore in 't Vlaamsch. [Aankondiging van de "Volkskundige Boekenschouw" in "Biekorf" door Dr. L. De Wolf].

Vk. XIX (1907-1908) 115.

2. RASCH, J.

I A i

De Hollanders en de studie der folklore [Bibliografie].

Vk. XXVII (1922) 161-163.

Detail uit de eerste aflevering met onder andere als eerste fiche een verwijzing naar een voorloper die mogelijk had kunnen uitgroeien tot een alternatief voor het plan Hoffmann-Krayer. Let op de stippelijntjes en het forma(a)t dat klaar is om te knippen en te plakken.

studenten. Met een reeks fichebakken heeft men (de illusie van) controle over de buitenwereld en greep op een binnenwereld van volkskundigen en andere wetenschappers.

K.C. Peeters, de initiatiefnemer en verantwoordelijke uitgever nam dit zo ernstig dat hij er in 1964 de nodige aandacht aan besteedde in de inleiding van de eerste aflevering van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie, wat uiteindelijk zou uitgroeien tot een van de resistentste monumenten van zijn wetenschappelijke bedrijvigheid:

*"Belangrijk is naar onze mening*

- a) de scheiding van de verschillende publicaties door een stippelijntje;*
- b) de vermelding bij elk nummer van de sigel van het tijdschrift en van het nummer en de letters van het classificatieplan.*

*De mogelijkheid bestaat dus om zonder enige moeite terug tot de steekkaarten te komen; men hoeft slechts per nummer uit te knippen en op de fiches te kleven. Men behoudt de aanduidingen van het tijdschrift (bv. De sigel Vk.=Volkskunde) op elke fiche evenals in de bovenhoek rechts de verwijzing naar het classificatieplan, met tevens in het midden de aanduiding "Rec." voor de recensies".*

*Men heeft dus de keuze: men kan het register in boekvorm laten, doch men kan het ook helemaal op fiches kleven. Men moet zich in dit geval echter twee exemplaren aanschaffen, daar de tekst op de beide zijden van de bladen gedrukt werd.*

*Als later de hele reeks tijdschriften bewerkt is, kan men met de aldus vervaardigde fiches een volledige bibliografie samenstellen, zonder dat verwarring ontstaat, vermits de vermelding der sigels op elke fiche het mogelijk maakt telkens de bron terug te vinden.*

*De breedte van de bladspiegel (120 mm) is berekend op het gebruik van de fiches volgens het formaat van het internationale standaardtype (125 mm breedte).<sup>3</sup>*

Het zou een slimme commerciële strategie kunnen geweest zijn, want eigenlijk moest je als gebruiker dan idealiter best telkens drie exemplaren van elke aflevering kopen, één om ongeschonden in de bibliotheekkast te zetten, één om te verknippen voor de titels op rectozijde en één voor de versozijde. Maar het was evengoed een heuse wetenschappelijke strategie, waardoor de kansen tot aansluiting bij of versterken van “framing” en controle over een wereld van kennis, tot op zeker hoogte werden gedeeld. Dus niet alleen in een Centraal Instituut (“mainframe”) met bibliotheek met fichebakken en bijbehorende publicaties waarnaar wordt verwezen en die men zo bij de hand heeft, maar ook binnen handbereik van onderzoekers thuis, ofwel in boekvorm en/of helemaal ontplooid in de vorm van fichebakken.

Net als in vele andere wetenschappen is ook in volkskunde/Europese etnologie een van de tastbaarste en meest zichtbare evoluties in de praktijk, dat bij de overgang van de 20e naar de 21e eeuw, de steekkaarten en fichebakken zijn verdwenen. In tal van onderzoeksinstellingen liet men de fichebakken links liggen, tot ze “in de weg begonnen te staan” en werden afgevoerd, of net lang genoeg bleven staan tot ze nu als wetenschappelijk erfgoed en tentoonstellingsmateriaal worden (h)erkend. Dit is in bibliotheekgangen of leeszalen in tal van bibliotheken gebeurd, soms pas in de voorbije tien jaar. Dit gebeurt ook bij particulieren thuis, bijvoorbeeld na overlijden, waarbij alle steekkaarten worden weggekieperd en afgevoerd met het oud papier, wat begrijpelijk is als de nabestaanden niet met bijvoorbeeld volkskunde bezig zijn.

Een halve eeuw geleden had je een wetenschappelijk actieve volkskundige kunnen identificeren, aan de hand van het pakje steekkaarten in de boekentas of in een “bureau” of werkkamer thuis. Ik heb het leermeesters en collega’s zo vaak zien doen en heb het in de jaren 1980 ook regelmatig zelf gedaan: bij bezoeken aan bibliotheken en onderzoekscentra het pakje steekkaarten met een elastiekje errond uit een tas halen en paratekstn noteren, net zoals vandaag een notebook of een smartphone met ingebouwde camerafuncties wordt bovengehaald.

In de 21e eeuw is de wetenschappelijke praktijk fundamenteel veranderd, onder meer door de doorbraak van Google en in het voorgaande decennium, in de jaren 1990, door de doorbraak van het wereldwijde web en andere netwerkoplossingen. Tegelijkertijd voltrok zich een andere evolutie, waarbij universiteiten, onderzoeksinstituten en internationale bedrijven zoals Thomson Reuters/ Clarivate of Elsevier zich opnieuw een geprivilegieerde, zeg maar machtspositie bij elkaar construeerden, ditmaal via toegang tot onlinesystemen achter betaalmuren, waarbij niet alleen de metadata van wetenschappelijke artikels, maar ook de pdf’s van die teksten vlot(ter) toegankelijk waren voor wie in het systeem zit dan voor wie erbuiten zit. Deze machtsstrategie wordt al bijna een kwarteeuw gecultiveerd in de

3 K.C. Peeters, ‘Inleiding’, in: *Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. Inleiding door Prof. Dr. K.C. Peeters. Deel I Volkskunde 1888-1938 door I. Peeters – Verbruggen*, Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1964, pp. I-X, p. IX.

wetenschappelijke wereld en de *gated communities* van experts. Helemaal pervers wordt het als financiering van onderzoeksgroepen van universiteiten zich gaat oriënteren op een misbruik van een heuristisch systeem, zoals momenteel helaas nog steeds in Vlaanderen het geval is, en zelfs structureel voor het kleinhouden van de menswetenschappen wordt gebruikt, hoewel bijvoorbeeld in Nederland het NWO een alternatief systeem heeft. Het zou kunnen dat dit een aflopende zaak is.

Het kan een sleutel zijn om de geschiedenis van een wetenschappelijk traject zoals volkskunde en met name een van de fasen in de geschiedenis van het tijdschrift *Volkskunde* structureel te begrijpen en te duiden, als iets anders dan een handvol botsende karakters van witte individuen in de jaren 1960 en 1970. Het ging enerzijds om de opbouw van wetenschappelijke eindproducten zoals boeken, artikels en recensies en hoe sterk die op zich retorisch en empirisch waren geconstrueerd. Maar het ging ook over toegang tot de productiemiddelen en de manier waarop die door bepaalde types van expertculturen waren afgeschermd.

## Van “Dit is het mijne” tot gedrukte bibliografieën

Het is niet eenvoudig om in het midden van de jaren 2020 voorbij Google, het internet en personal computers te denken. Dit is nodig bij het benaderen van de periode van de in de jaren 1930 in België opgerichte Nationale Commissie voor Folklore en de in 1998-1999 afgeschafte opvolgster Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse afdeling. Deze generatie van de in de vijf decennia na de Tweede Wereldoorlog actieve volkskundigen ontvalt ons helaas snel. Heel recent nog werd in dit tijdschrift een *In Memoriam* gepubliceerd voor voormalig redactielid Dirk Callewaert (1941-2022) waarin expliciet aandacht werd gevraagd voor die periode, zowel in zijn belangrijke bijdrage tot de studie van het “volksleven” binnen het “frame” met het classificatieplan Hoffmann-Krayer en de Nederlandse Volkskundige Bibliografie in het bijzonder, als ook voor de eerste stappen rond digitalisering van volkskundig bronnenmateriaal.<sup>4</sup>

Het is interessant dit te vergelijken met een boekbespreking in 1967 van de eerste grote realisatie van wijlen Dirk Callewaert<sup>5</sup> door de Brugse volkskundige Hervé Stalpaert. Hij citeerde daarbij een bedenking van Lodewijk de Wolf (1876-1929) in *Biekorf* uit 1921. Dit ging niet over zijn belangrijke doch niet gecontinueerde poging om een Volkskundige Boekenschouw/Bibliographia Folklorica-reeks te lanceren in 1908, maar wel over de problemen bij het ontsluiten van één tijdschrift na de Eerste Wereldoorlog, namelijk *Rond den Heerd*:

4 P. Catteeuw & M. Jacobs, ‘I B 2, II B, X B, XII D, ... In memoriam Dirk Callewaert (1941-2022)’, *Volkskunde* 124:1, 2023, p. 79-82.

5 D. Callewaert, *Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. Deel III Rond den Heerd 1865-1902*, Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie, 1966.



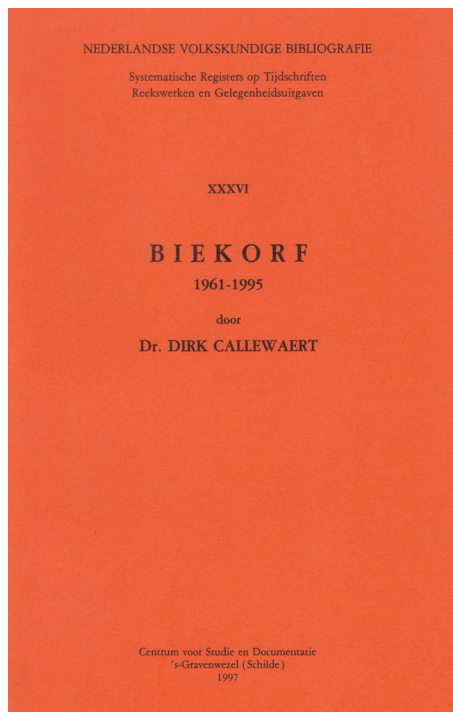
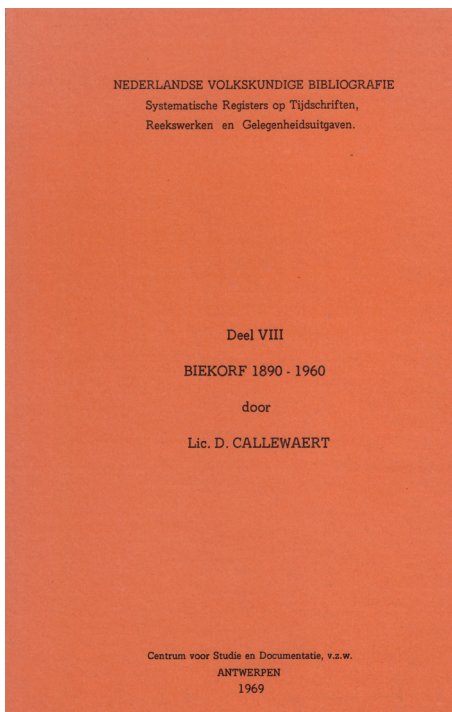
Foto van steekkaartenbakken van wijlen Dirk Callewaert met daarin foto's en referenties aan beeldmateriaal, overgebleven in 2023, in het huis van de overleden volkskundige. De steekkaarten met bibliografische informatie, inclusief de geknipte en geplakte strookjes uit de Nederlandse Volkskundige Bibliografie, werden ondertussen afgevoerd met het oud papier, ter opvolging van de inschatting van Dirk die meende dat niemand anders ze later nog ooit zou gebruiken en ze weg mochten worden goegoid.

*“n Gaan we nooit van RdH. niet een inhoudwijzer zien: een gedrukten, een algemeenen, volledigen en die de 25 jaargangen overgaat? Onder gevrienden hadden wijzelf een gemaakt... vóór den oorlog; 'n eindelijk werk... eens voor altijd! Maar de bommen zijn er ook al mee door. Ware er nergens entwie meer, die er ook nog een heeft, een... waar dat er 'ne mensch nu en dan mocht in kijken” (blz. 142)<sup>6</sup>*

Dit attendeerde op de kwetsbaarheid van die wetenschappelijke documentatie en zelfgemaakte ontsluitingsystemen, met in het extreemste geval een vernieling tijdens de oorlog, zoals dat het geval was voor Lodewijk De Wolf die zijn materiaal en zoek- en vindinstrumenten tijdens de Eerste Wereldoorlog verloor. In *Biekorf*, het tijdschrift dat De Wolf in 1919 onmiddellijk na het

6 H. Stalpaert, 'Rond den Heerds volkskundige bibliografie', *Biekorf* 68:9-10, 1967, p. 273-276.





Biekorf, het bibliografisch monnikenwerk van Dirk Callewaert in de Nederlandse Volkskundige Bibliografie, afleveringen VIII en XXXVI.

einde van de Eerste Wereldoorlog, en dus na het verdwijnen van de Duitse bezettingstroepen, had heropgestart, werd dit onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, na het opnieuw verdwijnen van de Duitse bezetters en het opnieuw opstarten van de periodieke publicatie *Biekorf*, in herinnering gebracht door Maurits Van Coppenolle. Terwijl Lodewijk De Wolf in 1914 als onderpastoor van Beselare op de vlucht in Ieper nog een deel de archieven van Guido Gezelle had kunnen redden en naar Versailles laten overbrengen, had hij al zijn eigen boeken, tijdschriften en ontsluitingsinstrumenten in Beselare moeten achterlaten. Daar werd dat materiaal door de in de pastorij ingekwartierde Duitse soldaten tijdens de winter van 1915 gebruikt om op te stoken in de kachel. Lodewijk De Wolf probeerde achteraf schadevergoeding te krijgen en maakte een “*Lijst der veroorloogde boeken en verzamelingen*”, niet alleen van tijdschriftenreeksen en van noties, maar ook de bijhorende steekkaartensystemen. Revelerend is dat hij dit alles ook, tot op vijf centiem na, in geldwaarde probeerde uit te drukken. Hieruit blijkt hoe waardevol de steekkaartensystemen in 1914-1918 wel werden ingeschat, wellicht door de hoeveelheid werk en expertise die er waren ingekropen. Maar ook hoe belangrijk het verzamelen van volledige reeksen, hij had er meer dan 70, van tijdschriften wel was, ook in vergelijking met basisboeken. Het werpt ook een extra licht op het strategisch belang van de steekkaartensystemen:

Schrijnen, *Folklore als Wetenschap*, 0,80 fr.

Kernkamp, *Opvatting der Volkskunde*, 1,15 fr.

(...)

A. De Cock, *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*, 3,75

(...)

Rond den Heerd en Archievenblad (volledig) 125,-

(...)

't Daghet in den Oosten (26 jaar: 39,- fr.).

Revue des traditions populaires (13 jaar: 130,- fr.).

Ons Volksleven (11 jaar: 16,50 fr.).

Volk en Taal (7 jaar: 14,- fr.).

En dan zijn 'Eigen Studiën en Verzamelingen.

1. Verzameling: een 6000 fichen zijnde handschriften en aanvullingen van Volkskundige Boekenschouw, bestemd immers om ineens heruitgegeven te worden met volledige (op last der Koninklijke Vlaamsche Académie): Schatting 500,- (...)

2. Verzameling: een 10.000 fichen zijnde een reeks van 5000 woorden (uit den mond van het volk opgeraapt, en totnogtoe ongeboekt) met even zooveel studies daarover, bestemd tot een Westvl. Idioticon opgevat als vervolg en aanvulling van De Bo's Westvl. Idioticon en Gezelle's Loquela, 2.000,- fr (...)"



Ex-libris van Lodewijk De Wolf na de Eerste Wereldoorlog.

- 7 M. Van Coppenolle, 'De boekenschat van Lodewijk De Wolf te Beselare vernield 1915-1916', *Biekerf* 47:6, 1946, p. 151-156, waar ook de ex libris van de Lodewijk De Wolf, getekend door J. Fonteyne in afgebeeld staat. Hij kreeg geen compensatie toegewezen.

Stalpaert formuleerde het probleem van die praktijk, niet alleen wegens het gevaar op verlies bij rampspoed (oorlog, brand, overlijden, ...) maar ook omwille van het collectief tijdverlies: “ook al bestonden er enkele persoonlijke en beperkte registers, die door historici en volkskundigen in onze gewesten voor eigen gebruik werden vervaardigd. Dit geschiedde ten koste van schromelijk veel tijdverlies, omdat niemand het register eens systematisch tot nut van de gemeenschap samenstelde. Niet van RdH.’s register alléén bleef men gespeend, ook onze Biekorf lag in hetzelfde beddeke ziek...”<sup>8</sup> Dergelijke bibliografische steekkaartenverzamelingen waren van grote waarde, zo merkte Paul Allossery, biograaf van Adolf Duclos (1841-1925), op, “RdH., ook een goudmijn, is haast onbenuttigbaar bij gemis aan degelijke tafels, tenzij voor hem die het doet met een buitengewone dosis geduld”.<sup>9</sup> Het was volgens Stalpaert in de jaren 1920 geweten dat Duclos over zo’n zelfgemaakte tafel beschikte en dat als erfenis binnen de familie doorgaf aan Michel English.

Het is in dit licht dat Stalpaert (het belang van) de *Nederlandse Volkskundige Bibliografie* kaderde: “Het blijft de grote verdienste van Prof. Dr. K.C. Peeters (...) In 1946 publiceerde hij hierover een scherp memorandum in Oostvlaamsche Zanten, in 1964 realiseerde hij zijn droom.”<sup>10</sup> Noteer ook hier de appreciatie van de recensent voor de publicatie van het register op volkskundige bijdragen in *Rond den Heerd* voor de periode 1865 en 1902 en voor de praktische, academische (!) bruikbaarheid dank zij de knip- en plakvoorzieningen:

“Door een speciale voorzorg bij het opstel en het drukken van iedere bibliografische nota wordt tevens de mogelijkheid geboden het hele boek te knippen en op steekkaarten te kleven. Dit geschiedde met het vooruitzicht verschillende universitaire instituten belangrijke diensten te bewijzen.”<sup>11</sup>

In 1971 zou Hervé Stalpaert goedkeurend vaststellen dat de eerste tien delen verschenen waren na het verwerken van 28.078 bibliografische steekkaarten (waarvan 3350 over recensies) en er nog 20 andere delen al geprogrammeerd waren. Hij benadrukte voor de lezers van *Biekorf* het belang van een andere realisatie van Dirk Callewaert, namelijk de ontsluiting van hun tijdschrift tussen 1890 en 1960 als deel VIII van de NVB, daarbij ook bijzondere informatie meegevend over hoe dat deelproject werd gerealiseerd, niet in Brugge zelf, maar in Congo.<sup>12</sup> Opvallend is dat hij opnieuw expliciet de aandacht vestigde op het

8 Stalpaert, ‘Rond den Heerd’, p. 273.

9 Ibidem.

10 Ibidem.

11 Stalpaert, ‘Rond den Heerd’, p. 275.

12 H. Stalpaert, ‘Nederlandse volkskundige bibliografie. Eerste afgewerkte reeks’, *Biekorf* 72: 5-6, 1971, p. 147-152, p. 150-151: “Dirk Callewaert had reeds *Rond den Heerd* als licentiaatsthesis bewerkt en als deel III in de reeks uitgegeven. Als afgestudeerde germanist ging hij dan drie jaar leraren in de Republiek Kongo-Leopoldstad en wel in de havenstad Boma. Na een eerste jaar evenaarsbelevissen bracht hij zijn vakantie door in zijn vaderland en zocht naar werk om de Kongolese vrije tijd nuttig te besteden. We lieten hem warm draaien voor de inventarisatie van Biekorf en professor Peeters deed de rest om Callewaert volledig op het spoor Biekorf te rangeren. Een zekere collectie Biekorven in veilige koloniale kisten opgeborgen ondernam de zeereis naar Boma en ze keerden een paar jaren later veilig terug samen met meer dan vierduizend steekkaarten van Callewaerts ‘Boma’ans werk. Ook een opgetogen auteur kwam in zijn vaderland terug omdat de lektuur van een volledige Biekorf veel tropische dagen en nachten aangenaam had ingekort. Zo werd Biekorfs volkskundige bibliografie in Kongo samengesteld door een Westvlaming, die aldaar ook een poging ondernam om de plaatselijke studerende jeugd in het Frans wetenschappelijk te oriënteren. Wat we tegenwoordig al niet beleven!”

belang van een artikel van K.C. Peeters in *Oostvlaamsche Zanten* in 1946: “In 1946 lucht een minder bekende K.C. Peeters zijn gemoed over bibliografische verzorging van de volkskunde en ontwerpt als een verre toekomstdroom een werkplan, een project dat slechts enkelen die de ontwerper kennen ernstig opnemen.”<sup>13</sup>

Vooraleer dat sleutelartikel nader te bekijken, nemen we nog kennis van een interessante bedenking die een andere protagonist in de volkskunde in Brugge bij het begin van het volgende decennium zou formuleren. Willy Dezutter wees de lezers van *Biekorf* op het feit dat de ondertitel van hun tijdschrift in 1980 was veranderd naar *Westvlaams archief voor geschiedenis, oudheidkunde, taal- en volkskunde*. “Volkskunde” was in de plaats gekomen van “folklore”. Hoewel hij aangaf eigenlijk, op basis van impulsen in de wetenschappelijke literatuur in Duitsland en de pogingen om afscheid te nemen van een begrip als *Volksleben*, in principe het alternatief empirische cultuuranalyse te verkiezen, zag hij vanuit de eigentijdse opvatting een probleem: “Wetenschappelijk gezien is de term *folklore* te eng omdat hij slechts betrekking heeft op de geestelijke en niet op de materiële volkscultuur.”<sup>14</sup> Hij wees erop dat onder meer in het tijdschrift *Volkskunde* op het einde van de 19e eeuw de ondertitel *Tijdschrift voor de Nederlandsche folklore* was, waarbij die twee woorden door elkaar werden gebruikt. Dit was ook het geval van een andere publicatie uit 1888, namelijk het *Vraagboek tot het zamelen van Vlaamsche folklore of volkskunde* van Auguste Gittée, waarin ook het begrip “*ethnographie*” werd gebezigd. “De term *folklore* was in de periode 1930-1960 in Vlaanderen meer gangbaar dan volkskunde. De laatste twintig jaar is daar echter verandering in gekomen.” zo stelde de conservator van het museum die bij zijn aantreden in 1973 direct de naam van het “Museum voor folklore” in Brugge naar het “Museum voor volkskunde” veranderde. Verwijzend naar tenoren zoals Stefaan Top en Jozef van Haver in de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse afdeling, stelde hij vast:

*“Verder is het een feit dat het woord folklore een betekenisuitbreiding heeft ondergaan in pejoratieve zin in de betekenis van ouderwets, achterlijk of minderwaardig. Daarnaast staan de woorden folklore en folkloristisch voor allerhande artificiële vormen van animatie, die niets met volkskunde te maken hebben maar wel alles met de toeristische industrie. De Amerikanen hebben daarvoor het nieuwe woord fakelore uitgevonden, en de Duitsers spreken over Folklorismus. Wij zouden in het Nederlands het woord folklorisme kunnen invoeren. In vakkringen is men het er dan ook over eens om het woord folklore te vermijden bij de wetenschappelijke studie van het volksleven.”*<sup>15</sup>

## Opklimmend naar het verleden: de “Vlaamsche folklore”

Het woord volksleven stond vanaf 1940 in de ondertitel van het doorgestarte tijdschrift *Volkskunde*. Het zou daar blijven staan tot het jaar 2000, toen voor enkele jaren het concept volkscultuur werd gehanteerd, vooraleer naar “dagelijks leven” te evolueren, op een ogenblik dat binnen UNESCO, op basis

13 Stalpaert, ‘Nederlandse volkskundige bibliografie’, p. 148.

14 W. Dezutter, ‘Bij een titelwijziging. Van folklore naar volkskunde’, *Biekorf* 80: 1-2, 1980, p. 80-87.

15 Dezutter, ‘Bij een titelwijziging’, p. 86.



van een advies van een internationaal marketingbureau, “*living heritage*” als alternatief voor “*intangible heritage*” naar voor geschoven werd.

De verhoudingen tussen de begrippen volksleven, folklore en volkskunde waren in het Nederlands in de jaren 1940 volop in beweging en dat zou nog tot het einde van de eeuw blijven duren. De concepten volksleven en volkskunde haalden de volgende dertig jaar de bovenhand, terwijl de reikwijdte en het gebruik van “folklore” krompen. In het oeuvre en de profilering van K.C. Peeters tekende deze evolutie zich in de 35 jaar na de start van de Tweede Wereldoorlog al vrij vroeg af. Terwijl de titel van zijn proefschrift waarmee hij in 1938 tot doctor in de Opvoedkundige (‘paedagogische’) Wetenschappen was gepromoveerd nog luidde: “*De psychologische aspecten en de paedagogische betekenis van de folklore.*”, omarmde en propageerde hij de benaming volkskunde tegen het einde van de jaren 1940. Stefaan Top zou in 2003 allerlei aspecten belichten van de onverkwikkelijke manier waarop dit moest gebeuren in de schoot van de afdeling Germaanse talen van de Katholieke Universiteit Leuven, mede door de territoriumstrijd onder de professoren Jan Gessler (1878-1952) die voor de benaming “folklore” ging en Hendrik J. Van de Wijer (1883-1968) die tegen Gessler ageerde en daarbij het begrip (“wetenschappelijke”) “volkskunde” inzette. Terwijl in de jaren 1940 diverse studenten in die strijd tussen die Leuvense hoogleraars werden vermalen en geschaad (zoals bijvoorbeeld Simon van de Velde uit Limburg), kon K.C. Peeters blijkbaar daartussen laveren. Hij kon in het laatste kwart van de jaren 1940 nog “onder” Gessler toch het woord volkskunde geleidelijk mee smokkelen en naar voor schuiven (zoals zelfs kan worden geïllustreerd met een affiche uit het najaar van 1947 waarmee het woord “Volkskunde” heel vet werd gedrukt, terwijl het concept “folklore” van Gessler in kleinere letters werd meegenomen).<sup>16</sup>

In 1970 blikte K.C. Peeters in de televisiereeks *Ten huize van ...* terug op zijn oeuvre en leven. In de uitzending en in het boek dat Joost Florquin kon publiceren vijf jaar later, krijgen we een idee van de indeling van zijn toenmalige leefomgeving: “*De werkvertrekken van de gastheer bevinden zich op de gelijkvloerse verdieping. Het zijn drie doorlopende kamers met elk een eigen bestemming. Dit is de werkkamer met de schrijftafel (...)* In de tweede kamer staan duizenden steekkaarten en andere volkskundige dokumenten opgeborgen. (...) In de vier bakken op tafel steken 25.000 fiches. (...)”

Een eerste opmerkelijke vaststelling is dat hij in dat televisieprogramma in 1970 publiek scherp afstand nam van een concept als “folklore” in het antwoord op de vraag: “Bestaat er overal interesse voor de volkskunde?”

*“In alle landen maar er zijn verschillende interessegroepen: er zijn groepen die aan folkloristisch vertoon doen en die denken dat men de gebruiken moet laten zien als een soort maskerade. Het woord folklore gebruiken wij zelfs niet meer omdat het een pejoratieve betekenis heeft gekregen. Tot een beter soort vertoon*

16 S. Top, ‘Van “folklore” (J. Gessler) naar “volkskunde” (K.C. Peeters): een “onverkwikkelijke geschiedenis” aan de Leuvense Alma Mater (1937-1959)’, *Volkskunde* 105:4, 2003, p. 445-484, met de hier overgenomen affiche uit 1947 op p. 467. Zie ook de passage over de transfert van fiches van J. Gessler (in voorbereiding van een “folkloristico-bibliografisch” werk) naar K.C. Peeters (die dan in 1962 “volkskundige aantekeningen” zou publiceren) op p. 462-463.

**KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE LEUVEN**

# Lezingen

**OVER**

# Volkskunde

*Een dubbele cyclus van folkloristische voordrachten  
wordt gehouden, van November af, door*

**Dr K. PEETERS (Antwerpen)**

*op 1<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> Woensdag, telkens te 15 uur, in het Maria-  
Theresiacollege, zaal n<sup>o</sup> 34 (eerste maal op 16 November).*

## PROGRAMMA

- A. - De Folklore : algemeen en historisch overzicht.**
- B. - De Vlaamse Folklore in 't bijzonder.**

**Namens de Academische Overheid :**

**Prof. J. Gessler,**

**Ondervoorzitter van de Nat. Comm. voor Folklore.**

5872. — Leuven. — Druk. VAN LINTHOUT, 31, Dilsdastrand.

Affiche voor de lezingenreeks over Volkskunde/folkloristische voordrachten in het Maria-Theresiacollege van de Katholieke Universiteit Leuven vanaf november 1947.

*van volksgebruiken behoren het vendelzwaaien, de volksdansen, de volkszang, de meiboomplanting, dingen die door volkskunstgroepen worden beoefend. Dat is goed vertoon maar dat interesseert ons niet als dusdanig, het valt buiten ons terrein. Ons kan het interesseren te weten of die bewegingen invloed hebben op het volk in het algemeen.”<sup>17</sup>*

Vervolgens duidt hij de aanleiding, doelstellingen en beperkte wetenschappelijke ambities van *Eigen Aard*, dat diverse edities kende (1946, 1963 en in 1975), op een bijzondere manier: wat was het opzet?

*“Eigenaardig genoeg de illustratie. Op zekere dag komt de illustrator Henri Lievens mij teksten vragen, die hij zou kunnen illustreren. Voor mij was dat een gelegenheid materiaal dat ik al sedert jaren bezat, uit te werken. Zelfs dokumentatie die ik voor mijn doctorale dissertatie had verzameld, kon ik daar bij te pas brengen. Het voorstel trok me aan, we vonden de uitgeverij De Vlijt bereid het boek uit te geven en ik zette mij aan het werk. De teksten werden gauw meer dan Lievens vroeg en zo groeide het boek meer en meer. De eerste editie was uitverkocht vóór ze verschenen was. Dat had wel een zeer bijzondere reden, die wellicht niet direkt iets te maken heeft met de waarde van het boek. Er waren heel wat mensen die getroffen waren door de repressie en niet wisten van welk hout pijlen te maken. Die zijn met dat en andere boeken van dorp tot dorp gegaan en hebben op die manier voor een ruime verspreiding gezorgd. Nu wekte het boek door zijn illustratie en onderwerp wel zeer veel interesse, zodat het een succes werd. Er kwam dan ook onmiddellijk een tweede uitgave en wel in de nieuwe spelling, die intussen van kracht was geworden.*

Waarover gaat het dan precies in dat boek?

*Het is, zoals de ondertitel het zegt, een overzicht van het Vlaamse volksleven. Het behandelt het hele gebied van de volkskultuur (...) Het zal toch wel de overvloedige illustratie geweest zijn die het succes van het boek heeft gemaakt. De derde editie heb ik volledig omgewerkt. Ik heb de voetnoten, aantekeningen en bibliografie aangevuld en losgemaakt uit het boek zodat het boek voor de gewone leek veel gemakkelijker leest. Al die informatie heb ik dan samengebracht in een apart boek onder de titel: Volkskundige aantekeningen en daarin staat, meen ik, de status questionis van het volkskundig onderzoek in Vlaanderen, met een uitvoerige bibliografie. Eigen Aard zou nu weer herwerkt moeten worden, want ook de derde editie is bijna uitverkocht. (...) Een leuk detail is wellicht dat de Aantekeningen zeer duur werden verkocht aan het grote publiek om het mogelijk te maken een goedkope editie te bezorgen aan de studenten. Voor de volgende editie zal ik hetzelfde doen.*

Zij die toch direct informatie willen hebben over ‘Het Vlaamse volksleven’, vinden die wel in de Vlaamse pocket die u bij Heidelberg hebt uitgegeven.

*Die tekst heb ik eigenlijk geschreven vóór Eigen Aard verscheen. Het is een meer bescheiden werk maar bevat toch een overzicht dat leert hoe het volk is en hoe het leeft, hoe het gekleed gaat en hoe het spreekt, hoe het jubelt, hoe het rouwt en hoe het zijn traditionele gebruiken in ere houdt.”<sup>18</sup>*

18 Florquin, ‘Prof. dr. K.C. Peeters’, p. 211-212.

De ondertitel van *Eigen aard* evolueerde van *Grepen uit de Vlaamsche folklore* (De Vlijt, 1946, met in 1946/1947 een tweede druk in nieuwe spelling, dus *Vlaamse folklore*) naar *Overzicht van het Vlaamse volksleven* (De Vlijt, 1963, 1975, 1980). Zijn werk *Volkskundige aantekeningen: nota's en bibliografie bij «Eigen aard»* verscheen bij De Vlijt in 1962. De pocket *Het Vlaamse volksleven* was in de jaren voor het interview bekend via de uitgave door de Hasseltse uitgeverij Heideland in 1962 in de reeks Vlaamse Pockets (nr. 73). Maar zoals Peeters in het interview zelf hintte, was er een voorganger, tijdens de Tweede Wereldoorlog, die niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Duits en in Duitsland verscheen. *Het Vlaamsche volksleven* werd “in 1943”, uitgegeven te Brugge door «Wiek op» (effectief opgeleverd in april 1944). Die uitgeverij werd gecoördineerd door de Vlaams-nationaliste Martha Vande Walle (1902-1980), die toen ook onder meer ook de werken van Cyriel Verschaeve (1874-1949) uitgaf en later, na de oorlog, in de omstreden cultus rond die figuur actief zou blijven. Er verscheen toen, effectief in 1943, ook een versie van het in 1941 bestelde manuscript in het Duits, *Flämisches Volkstum*, vertaald door Erika Libal en uitgegeven in Jena door het Eugen Diederichs Verlag. Merk trouwens de paratekst (in het Engels bovendien) op in de publicatie in het Nederlands door Wiek Op op p. [6]: “Copyright Eugen Diederichs Verlag, Jena”. Dat K.C. Peeters zich erg bewust was van het feit dat dit publicatieproject een probleem zou kunnen vormen in de toekomst, in het geval NAZI-Duitsland de oorlog zou verliezen, zeker ook gelet op de andere collaborerende auteurs die zowel in de publicatiestal van Wiek Op als Eugen Diederichs Verlag figureerden, en daarom erg lette op wat hij schreef, zodat dit in diverse contexten verdedigbaar was (en uiteindelijk moest worden verdedigd) blijkt uit documenten die Paul Peeters vrijgaf in 2003.<sup>19</sup> Onder de vlag “volksleven”, die in 1940 in Volkskunde geïntroduceerd was en tot het eind van de 20ste eeuw zou blijven gebruikt worden als ondertitel van het tijdschrift, kon dus blijkbaar inhoud passeren die zowel in nazitijd als ervoor en erna functioneerde.

Deze werken illustreren de continuïteit van lijnen in de volkskunde in Vlaanderen voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog en ook de schemerzones in het semantisch veld tussen folklore en volksleven. Het is in die context dat, zoals Hervé Stalpaert later herhaaldelijk zou onderstrepen, K.C. Peeters het belangrijke artikel “*Naar een bibliographie van de Vlaamsche folklore*” zou publiceren. Dat is volgens mij een van de sleutelteksten om de geschiedenis van “folklore”, “volkskunde” en “het volksleven” in “Vlaams-België”, in de tweede helft van de 20e eeuw te begrijpen en te duiden, en als fase te onderscheiden (en af te sluiten).<sup>20</sup> Daarin worden de blauwdruk en een startkapitaal van steekkaarten voorgesteld om een paratextuele reproductiemachine voor een volkskundige canon in Vlaanderen op gang te brengen, dank zij een collectieve inspanning van volkskundigen en andere geïnteresseerden.

19 P. Peeters, ‘K.C. Peeters: een levensschets’, *Volkskunde* 105:4, 2003, p. 385-444, p. 423-428.

20 Zie ook R. van der Linden, ‘Geschiedenis van het tijdschrift “Oostvlaamsche Zanten”’, *Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. Deel VII Oostvlaamsche Zanten (1926-1960)*, Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1968, p. V-XXIII, p. XXI: “De programmaverklaring van Dr. K.C. Peeters was een mijlpaal, een breuk met alle middelmaat, een baken om onze volkskunde op Europees peil te brengen”.



Er stond veel op het spel: de wetenschap folklore/volkskunde zelf, in casu niet zozeer wegens de ervaringen met cultuurpolitieke framing en het opereren in grijze zones met de ideologie van de Nieuwe Orde of recuperatie, maar de systematiek, de methode, de orde(ning) dit keer:

*“Van de onmisbaarheid eener degelijke bibliographie bij de beoefening van gelijk welke wetenschap is elkeen overtuigd. Voor de folklore, waarvan het materiaal zoozeer verspreid ligt, kan men, meer dan voor welke andere wetenschap ook, getuigen, dat geen ernstig werk te leveren is, indien men niet kan beschikken over een zoo volledig mogelijke bibliographie”.*<sup>21</sup>

## **Van Vlaamsche Folklore tot...**

De titel van het artikel uit 1946 werkt in twee richtingen, want na het woordje “naar” volgt een woordenrij die twintig jaar eerder al twee keer prijkte in de titels van soortgelijke artikels in hetzelfde tijdschrift *Oostvlaamsche Zanten*. Hoewel K.C. Peeters er in 1946 opmerkelijk genoeg minimaal en zonder concrete voetnoten naar verwijst, mogelijk omdat de auteur (ook promotor van zijn proefschrift) Paul De Keyser toen nog was geschorst omwille van zijn disposities tijdens de net afgelopen bezetting in België, kan gewezen worden op die twee artikels die verschenen zijn in de eerste twee nummers van de eerste jaargang van *Oostvlaamsche Zanten*.

In het eerste nummer in 1926 werd een interpretatie van het concept “folklore” uitgelegd met verwijzing naar de lancering van William Thoms en naar methodes om kennis te vergaren, namelijk het beantwoorden van enquêtes en bibliografie. Er werd ook direct een vragenlijst bijgevoegd over volkshumor, met name benamingen van groepen, met vragen zoals: “(...) 7) *Wat wordt er van den Waal verteld? De schepping van den Waal?*; 8) *Hoe worden de inwoners van de naburige landen genoemd? (b.v. Hollanders: Kaaskoppen)*”. Tegelijkertijd wordt het project gelinkt aan een programma zoals Ambrose Merton alias William Thoms dat zestig jaar eerder had uitgespeld voor Groot-Britannië, bij de lancering van het concept *Folk-Lore* en daarna het opzetten van een rubriek in *Notes & Queries*:

*“Zoals men ziet, is de omvang der folklore groot en valt er veel te zanten. Mochten wij, dank aan onze bereidwillige medewerkers, iets vernemen over dat alles, mochten zij getrouw de vragenlijsten, die wij in ieder nummer geven, invullen, in korten tijd zouden wij in Vlaanderen eene documentatie bezitten die, later in artikel gevormd, een heerlijke parel zou zijn aan de kroon van ons eigenaardig gebleven Vlaamsche Volk”.*<sup>22</sup>

21 K.C. Peeters, ‘Naar een bibliographie van de Vlaamsche folklore’, *Oostvlaamsche Zanten* 21, 1946, p. 91-136, p. 92.

22 G. Celis, ‘Wat is folklore’, *Oostvlaamsche Zanten* 1:1, 1926, p. 9-10. Hij evoceerde ook een meer recent referentiekader dan William Thoms, met auteurs zoals Arnold Van Gennepe, Paul Sébillot, Jozef Schrijnen, zijn eigen werk en het oeuvre van Isidoor Teirlinck, met name *Le folklore flamand*: “Van de verschillende bepalingen der folklore, vinden wij de beste, deze van Is. Teirlinck. Zij is de studie van alles wat betrekking heeft op het volksgeloof, het volksleven, de volksliteratuur, de volkskunst en de volkswetenschap. In een woord alles wat in het volk berust en uit het volk komt” (Ibidem, p. 10).

Paul De Keyser legde in het eerste artikel de uitgangspunten uit: “*De folklore is de studie van de uitingen van het volksleven van heden en verleden (...) Waarop we dan enkel nog den nadruk willen leggen met het oog op de “Bibliografie van de Vlaamsche Folklore is dat men tegenwoordig een tamelijk scherp onderscheid maakt tusschen 1. Historische folklore en 2. Actuele folklore”*”. Dit weerspiegelt volgens De Keyser de geschiedenis van het vak. In de eerste helft van de 19e eeuw was er vooral “*de belangstelling van de Romantiek voor alles wat van ver of nabij het volksverleden betrof: volkslied, sprookje, sage en legende.*” In de tweede helft van de 19e eeuw kwamen er naast de taalkundigen-folkloristen, ook etnografen, sociologen en psychologen bij: “*Het gevolg was het systematisch onderzoek van schier gansch den aardbol en het inschuren van geweldige stapels folkloristisch materiaal.*”<sup>23</sup> Om het gevaar op wat men vandaag “*information overload*” noemt te vermijden, kon een gespecialiseerde bibliografie een manier zijn. Na het falen van de poging van Lodewijk De Wolf, was de internationale bibliografie van Hoffmann-Krayer het antwoord. “*Geen wetenschappelijk vak heeft meer behoefte aan een zorgvuldige bibliografie in de breedte als in de diepte dan de folklore*”. Het project van Hoffmann-Krayer werkte in de breedte (en in principe zelfs wereldwijd) maar voor de diepte waren andere instrumenten nodig zoals voor “*Vlaanderen*” een “*bibliografie van de Vlaamsche Folklore*”. Dit uitdiepen zou dan enerzijds in de tijd moeten gebeuren, door in allerlei gegevens over “*folklore*” in het verleden te vinden en samen te brengen en anderzijds in de actualiteit, in de breedte, maar dan in een beperkt en overzichtelijk gebied (zoals Oost-Vlaanderen), om zo binnen een breder project over Vlaanderen gepast te worden.

Voor de actuele bibliografie – in de breedte – zag hij een model in het internationale plan van Hoffmann-Krayer en een mogelijk hulpmiddel in een toen bestaand Belgisch project van *Paginae Bibliographicae*. Maar hij stelde voor te kiezen voor een vereenvoudigd model van de *Catalogus van folklore in de Koninklijke Bibliotheek*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 1919-1922, waarbij de volgende definitie werd gebruikt:

*“Folklore omvat de kennis van de voorstellingen en gewoonten (gedachten en praktijk) die het onpersoonlijk leven uitmaken van een gemeenschap van menschen. De uitdrukking van onpersoonlijk of instinctief leven duidt hierbij aan den trap van beschaving van het “volk” welks Folklore men onderzoekt. Zoodanige voorstellingen en gewoonten, die ten onrechte den hooger beschaafden en zelfs wetenschappelijk ontwikkelden mensch slechts voorkomen als curiositeiten, zijn overblijfselen van een oudere, voor een deel primitieve wereldbeschouwing, van oudere economische en sociale levensverhoudingen, van vroegere wetenschap (...) Er is ontwikkeling in het leven der menschheid, maar niet alle groepen eener gemeenschap hebben daaraan gelijkelijk deel.”*<sup>24</sup>

Het is natuurlijk een beetje dubbel om (vast) te stellen dat “we” dit een eeuw later problematisch vinden, zo’n model van niveaus van beschavingen of evoluties van primitief tot geëvolueerd tot “wetenschappelijk ontwikkelde”,

23 Beide citaten uit P. De Keyser, ‘Bibliografie van de Vlaamsche Folklore’, *Oostvlaamsche Zanten* 1:1, 1926, p. 12–14, p. 12; <https://openjournals.ugent.be/oz/article/id/85547/> (bezocht op 1-2-2024).

24 *Catalogus van folklore in de Koninklijke Bibliotheek*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 1919, deel 1, p. VII.

waarvan er dan enkelen in staat zijn de waarde te zien in die overblijfselen. Het maakt wel duidelijk dat er een onderscheid kon worden gemaakt tussen groepen van elders – buiten Europa – én met de elite, waarvan er dan blijkbaar zijn die de folklore niet naar waarde schatten, tenzij dan als potentiële lezer of bezoeker van een volkskundemuseum.

Als men die bibliografie bekijkt, ziet men dat breed antropologische literatuur wordt gecoverd, over cultuur binnen en ook buiten Europa. Maar er zit wel een bepaald “plan” of “wereldbeeld” achter, dat onder andere met verwijzing naar standpunten van Hoffmann-Krayer wordt geadstrueerd. De “folklore” die men voor ogen had is anders dan wat de etnologen (in de jaren 1910 en 1920) bestudeerden volgens de bibliografen van Den Haag. Etnologen bestuderen volgens hen natuurvolken namelijk als “*die volken, welke ons voorkomen nog slechts een geringe ontwikkeling te bezitten en waarvan alle individuen op ongeveer denzelfden trap van beschaving staan. De folklorist daarentegen neemt voornamelijk als voorwerp van studie een cultuurvolk. Maar dat volk interesseert hem niet in zijn geheel, hij houdt zich alleen met dat deel ervan bezig dat in den regel “het volk” (d.i. volksklasse) wordt genoemd, n.l. voor zooverre het resten van oudere cultuur heeft bewaard. Kan dus de Ethnologie in ruimer zin voor den folklorist nooit rechtstreeks doel zijn, toch mag hij zich niet onthouden van ethnologische studiën. Aangenomen dat alle volken een ongeveer gelijken ontwikkelingsgang doormaken, zoo is er zelfs bij de meest gecultiveerde volken de herinnering aan een stadium der natuurvolken. Immers vele voorstellingen en gebruiken maken daar nog deel uit van een levend organisme, waarvan later slechts enkele versteende overblijfselen bewaard zijn.*”<sup>25</sup>

Let hier trouwens op de metafoor “levend”. Paul De Keyser vond het plan het beste dat in zijn tijd beschikbaar was, maar wou opteren voor een vereenvoudigde versie, door alleen de hoofdrubrieken over te nemen en sterk te focussen op een beperkt gebied (Vlaanderen, in casu meer bepaald de Belgische provincie Oost-Vlaanderen). Dit was een verhaal van fiches, naar internationaal model, steekkaarten van 125 mm en 75 mm, waarop periteksten zoals auteursnamen, titel, plaats en datum van publicaties konden worden genoteerd en waar epiteksten in de vorm van codes die inpassing in een classificatiemodel mogelijk maakten.

De Keyser gaf aan dat men kon voortbouwen op bestaande fichereeksen, waarbij alvast de productie in het tijdschrift *Volkskunde* van bij de start was ontsloten, dankzij het werk van Robert Foncke en een schenking van 2000 ingevulde steekkaarten van P. van den Broeck. Om dit tot een goed einde te brengen werd tot samenwerking tussen belangstellenden opgeroepen.<sup>26</sup>

Er zijn vele overeenkomsten tussen die twee teksten uit 1926 van Paul de Keyser en zijn achterban en de tekst van K.C. Peeters precies 20 jaar later, tot en met de stelling dat kon worden voortgebouwd op een al deels gevuld steekkaartenapparaat (in het geval van K.C. Peeters die van hemzelf en Gessler). Geen precieze bronverwijzing maar wel de melding dat “*Reeds in de eerste*

25 *Catalogus van folklore*, p. VIII

26 P. De Keyser, ‘Bibliografie van de Vlaamse Folklore II’, *Oostvlaamsche Zanten* 1:2, 1926, p. 4-10, p. 4.

- b. Sociologie en Volkshuishoudkunde / Soziologie und Volkswirtschaft / Sociology and Political Economy / Sociologie et économie politique.

143. COCK, A. DE I C 3 b  
 Het huwelijk in zijn ontwikkelingsvormen. [Naar aanleiding van : C.J. Wynaendts Francken : De evolutie van het huwelijk. Eene sociologische studie. Leiden, 1894].  
 Vk. VIII (1895-1896) 99-105.

- d. Ethnologie, Cultuur-anthropologie, primitieve beschaving /  
 Ethnologie, Kultur-Anthropologie, primitive Zivilisation /  
 Ethnology, Cultural Anthropology, Primitive Civilisation /  
 Ethnologie, anthropologie culturelle, civilisation primitive.

144. COCK, A. DE I C 3 d  
 Ethnologie en volksgeneeskunde. [Ook begrafenisgebruiken].  
 Vk. IV (1891) 134-142.

145. COCK, I. DE I C 3 d  
 De vrouw in de anthropologie en de folklore. [Naar aanleiding van :  
 H. Ploss : Das Weib in der Natur- und Völkerkunde. Anthropologische Studien. Leipzig, 1895].  
 Vk. VIII (1895-1896) 197-202.

146. COCK, A. DE I C 3 d  
 Menscheneters in Kongoland en in de volksvertelsels.  
 Vk. X (1897-1898) 193-201.

147. ROELANT, J. I C 3 d  
 Sagen van Polynesië.  
 Vk. XII (1899-1900) 85-87.

148. VOO, B. P. VAN DER I C 3 d  
 G. A. Wilken. Een Nederlandsch ethnograaf. [Naar aanleiding van  
 G. A. Wilken : Verspreide geschriften. Semarang, Den Haag, 1912].  
 Vk. XXIV (1913) 127-135.

149. HIERONYMUS I C 3 d  
 Folkloristische lezingen. Van vier heel oude Sineezen.  
 Vk. XXXI (1926) 26-44, 82-91, 127-136. XXXII (1927) 36-45.

- e. Andere wetenschappen / Andere Wissenschaften / Other sciences / Autres sciences.

150. MOORTGAT, A. I C 3 e  
 De folklore als wetenschap. [Verband met mythologie].  
 Vk. I (1888) 65-69, 97-103.

Zie in de eerste aflevering van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie de rubriek uit het plan Hoffmann-Krayer I C 3 d: *Ethnologie, Cultuur-anthropologie, primitieve beschaving*.



nummers van *Oost-Vlaamsche Zanten* (1926) werd een oproep tot medewerking gericht tot alle welwillende zanters en werd een classificatieplan medegedeeld, evenals instructies voor de medewerkers en een zeer onvolledige list van te exciperen tijdschriften”.<sup>27</sup>

K.C. Peeters gaf aan dat binnen de *Bond der Oostvlaamsche Folkloristen* de volgende twintig jaar diverse initiatieven volgden, dat in 1930 al melding kon gemaakt worden van een apparaat met een 3000-tal steekkaarten, dat er een *Ontwerp van een Bibliographie over de Volkskunde van het Oude Graafschap Vlaanderen* gepubliceerd was in 1932 waarin opnieuw de voorkeur werd gegeven aan de indeling van Den Haag in plaats van het plan Hoffmann-Krayer en dat tussen 1941 en 1946 was gewerkt aan een *Oostvlaamsche folkloristische bibliographie*, waaruit in *Oostvlaamsche Zanten* ook acht publicaties waren gerealiseerd. Het belangrijkste wat al die inspanningen die gekaderd waren door Paul de Keyser, René Apers en Maurits Gysseling hadden opgeleverd, was volgens Peeters duizenden steekkaarten in de Universitaire bibliotheek van Gent.

Interessant is dat hij in het overzicht in zijn artikel in 1946 nog een ander traject terloops aanstipt: “het initiatief van de *Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore-onderzoek tot het samenstellen van een Bibliographie van de Vlaamsche Folklore*, waarvan ons geen resultaten bekend zijn, evenmin als van de werking dezer centrale.”<sup>28</sup> Het ging nochtans om een project waarbij diverse collega’s uit zijn eigenlijke Alma Mater en zijn promotor, en allerlei andere collega’s uit de wereld van de folklore/volkskunde ruim een decennium ervoor betrokken. Maar het was toen ik in 1986 de archieven van die Centrale ontdekte in de Seminariebibliotheek Volkskunde van de Universiteit Gent, al zo uit de vakgeschiedenis volkskunde verdwenen, dat ik het woord “de ontbrekende schakel” gebruikte in de titel van een publicatie daarover.

De in 1932 opgerichte *Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore-onderzoek* had zeer ambitieuze plannen: naast een systematische steekkaartenverzameling en gedrukte bibliografie, ook atlasprojecten, het uitsturen van enquêtes, radioprogramma’s en internationale activiteiten. De bibliografische ambities waren tweeledig. Enerzijds moest retroactief worden gewerkt door alle relevante boeken, artikels en brochures die tussen 1830 en december 1934 over “*Vlaamsche Folklore*” waren verschenen, systematisch te ontsluiten in een bibliografie. Anderzijds wou men voortaan kort op de bal spelen en de nieuw verschijnende literatuur over “folklore” zo snel mogelijk ontsluiten.<sup>29</sup> Er is voor het midden van de jaren 1930 zelfs een gedrukt document van de *Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore-onderzoek* beschikbaar met “*Onderrichtingen voor de medewerkers aan de Bibliografie van de Vlaamsche Folklore*”. Het waren heel precieze instructies voor het maken van steekkaarten met bibliografische gegevens over boeken en brochures, tijdschriften, en afzonderlijk ook recensies, in het Nederlands, Frans, Engels en Duits, verschenen tussen 1830 en december 1934 en met relevantie voor de studie van “*Vlaamsche folklore*”. Het was de bedoeling dat die fiches van 75 x 125 mm rechtstreeks naar een drukker zouden worden gestuurd

27 Peeters, ‘Naar een bibliographie’, p. 96-97.

28 Peeters, ‘Naar een bibliographie’, p. 96.

29 M. Jacobs, *Volkskunde in het interbellum. De Zuidnederlandse Centrale voor Folklore-Onderzoek, een ontbrekende schakel?*, Gent, K.B.O.V., 1989.

## Bibliografie van de Vlaamsche Folklore

Worden opgenomen in de bibliografie :

Alle boeken, brochuren, bijdragen in tijdschriften, die belang kunnen opleveren voor de studie van de Vlaamsche Folklore; verschenen sinds 1830 tot en met December 1934, in de Nederlandsche, Franse, Duitse of Engelse taal, met zonne eventuele recensies.

Worden uitgesloten, als niet in het bereik vallend, de artikels verschenen in dagbladen en weekbladen.

### Werkwijze.

N. B. — De steekkaarten worden rechtstreeks aan den drukker overhandigd. Daarom is het hoogst noodig dat al de medewerkers in het opmaken van de steekkaarten een eenvormige methode volgen. De medewerkers gelieven dus STIPT de volgende regels te onderhouden.

1<sup>o</sup>) Voor elk boek, brochure of artikel, één steekkaart, internationaal formaat 75 op 125 mm.

2<sup>o</sup>) Niets onderstrepen.

3<sup>o</sup>) De steekkaarten worden volgenderwijze opgesteld :

### Voor Boeken en Brochuren.

a) Bovenaan in den LINKER hoek van de steekkaart op ongeveer twee centimeter van den boord (ruimte voor een volgcijfer door de redactie in te vullen) : Familiernaam gevolgd van den voornaam van den schrijver + punt. Is de voornaam alleen door initialen aangeduid, deelen zoo opnoemen, niet vollediger : J. A.

Titels, zooals Dr. E. H., enz. die den naam voorafgaan of volgen worden weggelaten.

b) In het midden der steekkaart :

1<sup>o</sup>) Volledige titel van het werk + punt, plaats van uitgave + komma, firmaaam van den uitgever zooals op de titelpagina vermeld + komma, jaartal van uitgave in arabische cijfers + punt, (indien het jaartal van de uitgave niet vermeld staat en niet bekend is zet men : s. j. ; indien het jaartal niet vermeld staat op het boek maar bekend is, zet men het tusschen rechte haakjes b. v. [1928]. Formaat in centimeter breedte en lengte b. v. 16,5 x 25 + komma ; aantal bladzijden gevolgd door bl. Is er eene inleiding gepagoneerd in Romeinse cijfers, deze bladzijden dan ook in Romeinse cijfers aanduiden. Voorbeeld : XII + 304 bl.

In de titels worden alle zelfstandige naamwoorden en hoedanigheidswoorden met hoofdletter geschreven.

2<sup>o</sup>) Indien het werk verschenen is in meerdere boekdeelen, achter den firmaaam van den uitgever, het aantal deelen aanduiden met vermelding van jaartal, formaat en omvang van elk deel en eventueel afzonderlijke titels van elk deel, voorafgegaan van Romeinisch cijfer.

3<sup>o</sup>) Heeft het boek meer dan een uitgave beleefd, voor iedere uitgave een afzonderlijke steekkaart. Voor de tweede of volgende uitgaven, achter den titel vermelden drie (3de enz.) deels.

4<sup>o</sup>) Behoort het werk tot een collectie, den titel van de collectie tusschen ronde haakjes ( ) plaatsen achter den titel van het werk.

5<sup>o</sup>) Indien het boek of het artikel illustraties bevat tusschen den tekst gedrukt, achter het aantal bl. schrijven : ill. b. v. : 320 bl. ill.

6<sup>o</sup>) Indien het boek of het artikel buitenselstekplaten bevat, het aantal aanduiden gevolgd van de verkorting Pl., voorbeeld : 320 bl., ill., 4 Pl.

7<sup>o</sup>) Indien het boek of het artikel kaarten bevat, het aantal vermelden met de verkorting K., voorbeeld : 320 bl., ill., 4 Pl., 6 K.

### I VOORBEELD :

GHESEQUIERE REMI.

Kinderspelen uit Vlaamsch België verzameld door den Westvlaamschen Onderwijzersbond (Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde), Gent, A. Siffer, twee deelen : I Spelen met Zang, 1905, 16,5 x 25, XX + 240 bl. II Spelen zonder zang, 1905, 16,5 x 25, 288 bl., ill.

### Voor de artikelen uit tijdschriften.

a) In den linker hoek van de steekkaart familiernaam en voornaam van den schrijver, gelijk looper.

b) In het midden :

Titel van het artikel + punt + trekke.

Sigla van het tijdschrift + komma, jaargang in Romeinse cijfers + komma, jaartal + komma, eerste en laatste cijfer van de paginatie + punt.

c) Artikelen die per deelen in verschillende afleveringen verschenen, krijgen enkel één steekkaart met de noodige verwijzingen.

Voorbeeld : O. Z., IV, 1923, 45-67 ; 128-136.

of O. Z., IV, 1923, 230-244 ; 1924, V, 6-15.

d) Separat overdrukken van tijdschriftenartikelen worden niet vermeld.

### II VOORBEELD :

JANSSENS AMAAT.

De Aalsterseche Straatroepen. — O. Z., IV, 1923, 45-67.

*Onderrichtingen voor de medewerkers aan de Bibliografie van de Vlaamsche Folklore, door Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore-onderzoek, 1935-1936 (de eerste twee van vier pagina's).*

en daar verwerkt.<sup>30</sup> Om diverse redenen, waaronder de carrièreswitch van de trekker Frans Olbrechts (die zich op Congo en het Museum in Tervuren zou oriënteren), bleven de ambitieuze plannen stokken in enkele pilootprojecten en internationale bijeenkomsten.

Een aantal van de plannen van de *Zuidnederlandsche Centrale* werden meegenomen in een door een Koninklijk Besluit van 30 september 1937 ingestelde Nationale Commissie voor Folklore, met een Vlaamse en Waalse afdeling. Ze begonnen met het maken en de publicatie van een selectie van recent verschenen literatuur uit 1939 in de eerste aflevering, maar nu direct via het plan Hoffmann-Krayer. De Tweede Wereldoorlog onderbrak de werkzaamheden van de Nationale Commissie voor Folklore en ook rond deze nationale bibliografie.

30 Zie de reproductie van dat instrument in Jacobs, *Volkskunde*, p. 80-83.

## Het plan met het Plan

In zijn artikel in *Oostvlaamsche Zanten* in 1946 gaf K.C. Peeters er een extra dimensie aan. Wie nader toekijkt, ontdekt dat er in Vlaanderen een constructivistische strategie achter zat: het construeren en voeden van een canon van de “*Vlaamsche folklore*”, met medewerking van andere onderzoekers.

K.C. Peeters hield daarover op 16 december 1945 te Gent een lezing voor de *Bond van Oostvlaamsche folkloristen*, met inbegrip van bijvoorbeeld René Apers, de hoofdbibliothecaris van de Rijksuniversiteit Gent. De sleuteltekst werd in 1946 in *Oostvlaamsche Zanten* door K.C. Peeters gepubliceerd (gedateerd op 1 september 1946): een oproep om samen te werken aan een “*bibliographie van de Vlaamsche folklore*”. Hij situeerde het voorstel in een reeks van buitenlandse initiatieven sinds de jaren 1880 (inclusief trajecten zoals in *L’Année sociologique* te Parijs of de *Bibliographie méthodique* van Arnold Van Gennep in 1937-1939). Hij suggereerde dat in het begin van de 20e eeuw er zoveel materiaal zo verspreid voorhanden was, dat het alle kanten uitging en dat de nood aan een classificatieplan zo groot was geworden dat er sprake was van een grote crisis in “folkloristische kringen” in Europa: “*den grooten Zwiterschen folklorist, Edward Hoffmann-Krayer, (...) was de scherpe crisis evenmin ontgaan. Hij droeg het zijne bij tot de oplossing ervan*”.<sup>31</sup> Naast zijn boek *Die Volkskunde als Wissenschaft*, gepubliceerd te Zürich in 1902, was een systematiek in de vorm van een bibliografisch plan het antwoord. Peeters voegde er onmiddellijk en pragmatisch aan toe dat in Vlaanderen een kans was gemist door niet een project zoals dat van Lodewijk De Wolf te steunen met subsidies: *Bibliographia Folklorica* (in het Nederlands én het Latijn):

*“Het is jammer, dat het opzet van De Wolf mislukt is. Indien hij over de noodige geldmiddelen had kunnen beschikken, zou hij tevens hebben kunnen rekenen op buitenlandsche medewerking en zou zijn bibliographie de latere van Hoffmann-Krayer overbodig hebben gemaakt; ze was onder vele opzichten heel wat beter.”*<sup>32</sup>

Verder wees K.C. Peeters ook op het bibliografisch werk in het Seminarie voor Folklore aan de Rijksuniversiteit Gent, wat voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog up-to-date werd gehouden.<sup>33</sup> Hij gaf aan dat hij zijn magnum opus *Eigen Aard* had voorbereid en ook een bijbehorende bibliografie zou publiceren. Dit stoelde op een apparaat met ruim 14.000 fiches, titels telkens met een Hoffmann-Krayer-code. Dat kon als kern dienen voor een groter project, als er medewerking kon komen van anderen om dit aan te vullen. Hij gooide zijn kaarten figuurlijk op tafel. Wat er kon samenkomen, naast de Gentse collectie, waren ook “*de duizenden steekkaarten van wijlen Victor de Meyere, die mevrouw de*

31 Peeters, ‘Naar een bibliographie’.

32 Peeters, ‘Naar een bibliographie’, p. 96-97.

33 Ibidem, p. 98. De ironie van het lot maakt dat de laatste grondige update van recente publicaties met het ‘traditionele plan Hoffmann-Krayer’, in het fichesysteem in het Seminarie voor Volkskunde in de Blandijnberg te Gent, door mij gebeurde in 1985-1987. Kort daarna werd heel dat Seminarie voor Volkskunde en de cursussen traditionele volkskunde en volkskunst opgedoekt en zowel de boeken, de tijdschriften als het bijbehorende in de jaren 1980 op punt gestelde fichesysteem afgevoerd.

*Meyere zeer zorgvuldig bewaard had*”, steekkaartenverzamelingen van Maurits van Coppennolle of Hervé Stalpaert, de fiches van Gessler, ... Zijn eigen kapitaal van 14.000 fiches, voorzien van de codes van het Plan Hoffmann-Krayer, hadden het pad bepaald.

Peeters formuleerde het duidelijk:

*“Alvorens over de indeeling of het classificatieplan te spreken, wensch ik er de nadruk op te leggen dat voor medewerking alleen ervaren folkloristen in aanmerking komen. Het moet immers een bibliografie zijn samengesteld door en voor folkloristen. De indeeling en de heele opvatting moeten, van folkloristisch standpunt uit, in orde zijn. Wat nu de indeeling betreft. Ik ben accoord met Prof. Apers, dat die van Den Haag beter is dan die van Hoffmann-Krayer. Doch wij hebben geen keuze; 1° De “Volkskundliche Bibliographie”, thans voortgezet door P. Geiger, is vrijwel overal ingeburgerd; 2° Onze bibliographie zal slechts loopen tot 1938.”<sup>34</sup>*

Verder gaf Peeters aan dat de Nationale Commissie had beslist dat in België het plan Hoffmann-Krayer zou worden gebruikt: *“Doch dat plan moet aangepast worden aan de Vlaamsche folklore”*.<sup>35</sup> Peeters leverde vervolgens direct ook een detailkritiek over allerlei problemen en classificatie-uitdagingen

*“We zouden de kritiek kunnen voortzetten. Er zijn indeelingen die ons meer bevallen dan die van Hoffmann-Krayer. We hebben echter gemeend, ondanks haar vele tekortkomingen en feilen, toch de algemeene indeeling van Hoffmann-Krayer te moeten aanvaarden. Onze bibliographie moet kunnen passen in het internationale kader en moet jaarlijks aangevuld worden door de Nationale Commissie, die werkt volgens het (ongewijzigde) Zwitsersche plan.”<sup>36</sup>*

Peeters had een eigen paratextueel apparaat gemaakt, in grote lijnen (de codes van hoofdrubrieken) zo gemaakt dat het in het internationaal instrument kon worden gepast, maar dan verder uitgewerkt met een soort canon van “folklore” in Vlaams-België van 1800 tot 1938 voor ogen, zodat literatuur die dat model bevestigde, kon worden gecapteerd. Er werd een hiërarchie van concepten voorgesteld, samen met een varia-categorie. Het kan ook worden gezien als een manier om de kritiek op de methode van het jaarboek 1939 op te vangen, waarbij vooral de Waalse medewerkers meer dan een steekkaart over dezelfde titel maakten en onder verschillende rubrieken onderbrachten. Dit moest anders: *“Hoofdzaak is immers, dat er geen twijfel bestaat omtrent de afdeeling waarin een fiche thuishoort, en voor den gebruiker, omtrent de plaats waar hij de bibliographische gegevens over een bepaald onderwerp moet zoeken”*.<sup>37</sup> Het was een lerend systeem, waarbij de fiches als tastbare meter konden fungeren om als het tijd was in te grijpen, dankzij een varia-categorie in verschillende hoofdrubrieken:

34 Ibidem, p. 101.

35 Ibidem, p. 101.

36 Ibidem, p. 103.

37 Ibidem, p. 103-104.

“Als op een gegeven oogenblik het aantal fiches onder Varia te aanzienlijk wordt, dan is zulks een teeken, dat er iets hapert en dat een nieuwe onderafdeeling moet voorzien worden. Het plan is vatbaar voor aanpassing en wijziging indien dit noodig moest blijken.”<sup>38</sup>

## Het classificatieplan Hoffmann-Krayer in België/Vlaanderen in de tweede helft van de zoe eeuw: “een kwestie van orde en van tucht”

De door een Koninklijk Besluit van 30 september 1937 ingestelde Nationale Commissie voor Folklore, met een Vlaamse en Waalse afdeling, had voor de oorlog, in 1939, nog een Jaarboek met bibliografie kunnen uitgeven, gebaseerd op het plan Hoffmann-Krayer, maar moest daarna de werkzaamheden staken. Dit nam niet weg dat er diverse activiteiten rond tijdschriftenschouwen en pogingen tot systematische besprekingen en ordening bleven ontplooid worden, onder andere door Jozef van Overstraeten die in het blad in de werking van het Verbond voor Heemkunde, begon met een systematische heemkundige bibliografie sinds 1940, waarbij hij ook een luik “volkskundige zantingen” voorzag, gekoppeld aan de oproepen in *Oostvlaamsche Zanten* in 1926.<sup>39</sup> Ook volkskundig onderzoek werd verder gezet, zie bijvoorbeeld het onderzoeks- en schrijfwerk dat K.C. Peeters zelf deed of in de *Bond der Oostvlaamsche Folkloristen* of aan de Universiteit Gent.<sup>40</sup>

Na het op papier heropstarten van de afdelingen van de “Nationale commissie voor Folklore” bij ministerieel besluit van 9 juni 1947, kwam de hele (Belgische) commissie samen op 29 mei 1948. De Waalse ondervoorzitter Félix Rousseau (1887-1981, historicus, rijksarchivaris en volkskundige) benadrukte daarbij dat een hoge prioriteit moest worden gegeven aan de publicatie van een “*volledige bibliographie van de jaren 1940-1948*”. Na die brug en het achter zich laten van die periode, kon het werk worden verdergezet. Tijdens de eerste vergadering van de Vlaamse sectie op 6 november 1948 werd dit als hoogste prioriteit bevestigd. Op de volgende vergadering op 12 december 1948 werd de bibliografische arbeid verdeeld en werd besloten “*de methode van classificatie*” van het jaarboek 1939 toe te passen. In de zes volgende vergaderingen werden “*alle theoretische en practische problemen besproken die oprezen bij het opstellen der bibliographie*”.<sup>41</sup> In de inleiding tot het bibliografisch overzicht in het jaarboek

38 Ibidem, p. 104.

39 Zie bijvoorbeeld <https://histories.be/aanbod/publicaties/ons-heem/> (bezocht op 1-2-2024); Heemkunde, V.T.B. 15/7/1942, in [https://histories.be/wp-content/uploads/2020/12/Jg2\\_4\\_juli.pdf](https://histories.be/wp-content/uploads/2020/12/Jg2_4_juli.pdf) (bezocht op 30/12/2023).

40 Zie onder andere B. Rzoska en B. Henkes, ‘Volkskunde en Groot-Germaanse cultuurpolitiek in Vlaanderen, 1934-1944’, *BEG-CHTP* 11, 2003, p. 71-100, waar bibliografische projecten niet aan bod komen. In *Oostvlaamsche Zanten* bijvoorbeeld verscheen in hetzelfde nummer waar Lutz Mackensen, gastprofessor in 1940-1941 aan de Universiteit Gent en informant over de opinies van collega’s, een uitgebreide bijdrage in het Duits mocht plegen, ook een *Oostvlaamsche Folkloristische Bibliografie*, echter niet geordend via het Plan Hoffmann-Krayer maar een bonte mengeling van krantenartikelen, brochures en artikels. (*Oostvlaamsche Zanten*, 16:4-5, 1941, p. 166-169).

41 ‘Werkzaamheden der Commissie’, in: *Nationale Commissie voor Folklore. Jaarboek II 1940-1948*, Brussel, Ministerie van Openbaar Onderwijs, s.d., p. 8-9.



van de Vlaamse sectie moest worden toegegeven dat men er niet in geslaagd was een met dezelfde parateksten georganiseerd bibliografisch systeem op steekkaarten met de twee commissies in één gedrukt overzicht te krijgen: dus twee jaarboeken en twee bibliografieën, wel via het plan Hoffmann-Krayer. Er werd de intentie uitgedrukt vanaf de beschrijving van het jaar 1949 met één Belgische bibliografie te komen: *“maatregelen werden dan ook genomen om volgend jaar, opnieuw met een enkele bibliographie voor de dag te komen”*.<sup>42</sup>

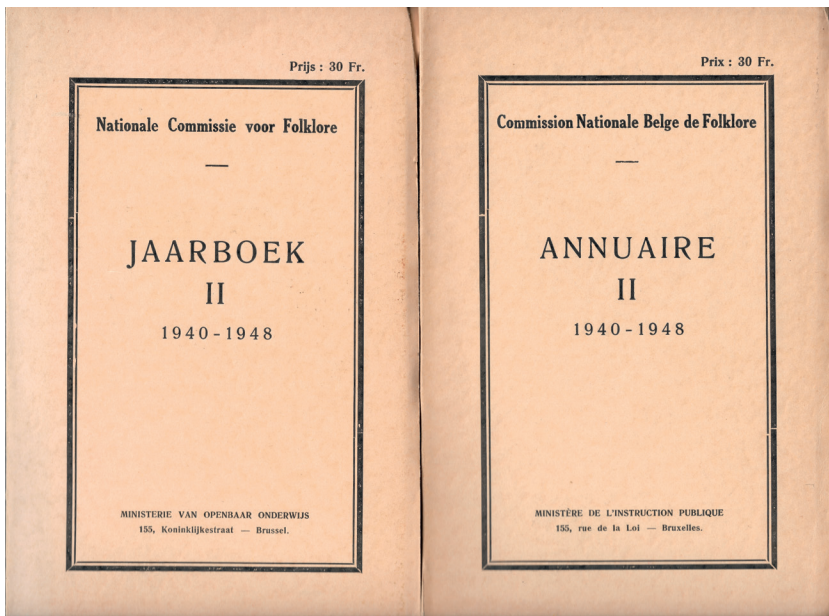
Dit zou nooit worden gerealiseerd en vanaf de Tweede Wereldoorlog zouden de twee bibliografische instrumenten en de Vlaamse en Waalse afdelingen in “Belgische folklore(studie)” geleidelijk uit elkaar groeien. In de inleiding van de Waalse versie van de bibliografie 1940-1948, werd aangegeven dat men het in de twee landsdelen anders had aangepakt. Enerzijds werd in de Franstalige versie alleen de paratekst van de codes gebruikt, terwijl in Vlaanderen er ook de “vertaling van de code in woorden” in het Nederlands was bijgedrukt. De Waalse afdeling gaf toe dat de eerste versie in 1939, die men naast de Vlaamse sectie had gemaakt, wel kritiek had geoogst, met name op de consistentie en het feit dat verschillende titels meerdere keren onder diverse codes gepubliceerd werden. Maar deze kritiek wordt weggewuifd:

*“Parmi les critiques faites à l’Annuaire de 1939, il en est une dont nous n’avons pu tenir compte. On lui a reproché de contenir plusieurs fois l’indication d’un même ouvrage, mais à des indices différents. Ces répétitions voulues sont justifiées. Si un ouvrage folklorique contient des matières diverses, relatives à diverses parties du Folklore, il doit être renseigné dans l’intérêt du lecteur, à chacune de ces matières (...) Telle qu’elle est, la Bibliographie n’est pas parfait (Aucune ne l’est d’ailleurs)”*.<sup>43</sup>

Dit raakte uiteraard de kern van het paratextuele instrument, dat kracht wint door systematisch de paratextuele elementen die een bijdrage karakteriseren te koppelen aan één code in een hiërarchisch systeem van thema’s. Door alle of vele onderwerpen die in een bijdrage aan bod komen allemaal te coderen, haalt men het systeem onderuit en is men eigenlijk een register op thema’s, personen of plaatsnamen aan het maken. Maar als men dit consequent doet, loopt een gedrukte bibliografie (en de kost van het drukken) totaal uit de hand. Dit soort ontsluiting kan in de 21e eeuw door elektronische ontsluiting van pdf’s gebeuren. Maar in het midden van de 20e eeuw was dit niet binnen het bereik van volkskundige projecten, voor zover de technologie het al zou hebben toegelaten. Wie ooit met enkele honderden artikels en het plan Hoffmann-Krayer aan de slag is gegaan en die oefening heeft gemaakt met de vraag “wat zou een onderzoeker nodig hebben?”, heeft ervaren dat het vaak heel lastig is om de keuze voor één (of zelfs enkele) code of thematische insteek of onderwerpen

42 ‘Volkskundige Bibliographie voor 1940-1948’, in: *Nationale Commissie voor Folklore. Jaarboek II 1940-1948*, Brussel, Ministerie van Openbaar Onderwijs, s.d., p. 15-16.

43 La Commission, ‘Bibliographie’, in *Commission Nationale Belge de Folklore. Annuaire II 1940-1948*, Bruxelles, Ministère de l’instruction Publique, s.d.



De parateksten op de voorpagina's van de twee versies van het eerste naoorlogse Jaarboek van respectievelijk Vlaamse en Waalse Sectie vertellen op zich al een verhaal. De exemplaren werden allemaal uitgegeven door het Ministerie van Openbaar Onderwijs. Ze werden overigens, zo valt af te leiden uit de paratekst op de achterflap, allemaal gedrukt door Drukkerij Charles Peeters te Zoutleeuw. Let niet alleen op het foute adres van het Ministerie in de Vlaamse versie (het moest Wetstraat 155 zijn), maar vooral op het verschil van de benaming van de commissie op de voorpagina van Jaarboek II: zonder het adjectief Belgisch in de Nederlandstalige versie en met het adjectief Belge in de Franstalige versie. In de officiële benaming in het koninklijk besluit van 30 september 1937 en het ministerieel besluit van 9 juni 1947 ontbrak overigens het woord "Belgisch/Belge", dus de Waalse collega's benadrukten het extra. De volgende afleveringen van de Waalse versie bleven systematisch het woord "Belge" opnemen. Vanaf Jaarboek III werd gesproken over Nationale Commissie voor Folklore. Vlaamse Afdeling.

te maken. Het standpunt dat de Waalse commissie innam is begrijpelijk, maar het toont vooral aan dat dit systeem van bij de aanvang in moeilijkheden kwam door systematische, vaak subjectieve beslissingen, in dit geval door diverse mensen die elk afzonderlijk dat werk deden en fiches aanleverden en codes voorstellen; waarna dan editors nog eens selectiebeslissingen nemen. Het eindresultaat is kwetsbaar en de kritische reflecties waren vaak terecht. We stellen vast dat van bij de start heel fundamentele kritiek en de ervaring van twijfel rond allerlei subjectieve beslissingen aanwezig waren.

*Jaarboek III 1949-1950* verscheen gedrukt in 1951, met het Ministerie voor Openbaar Onderwijs als uitgever. Daarin verscheen ook een jaarverslag waarbij opnieuw werd vastgesteld dat er problemen waren met het toepassen van het plan Hoffmann-Krayer:

*"Bij het rangschikken der fiches van het jaarboek 1940-1948, werd ondervonden dat het internationaal aanvaarde bibliografische schema van Hoffman-Crayer (MJ: sic) geen voldoening meer geeft. De Commissie heeft de bedoeling het uitgewerkte plan mede te delen aan het internationale organisme, de "C.I.A.P".*

*Dit werk, dat een langdurige voorstudie en een diepgaande discussie vergt, kon in 1950 niet voltooid worden*<sup>44</sup>

Een jaar later, in Jaarboek IV, werden niet alleen de “Belgische” ambities herbevestigd, maar vooral ook herhaald hoe problematisch het werken met het plan was.

*“Het opmaken van een jaarlijkse Bibliographie der publicaties van Belgische folkloristen en over Belgische folklore blijft een der voornaamste doeleinden van de Nationale Commissie. Bij de overweging dat de bibliographische indeling, in 1917 ingevoerd door J. Meyer en E. Hoffmann-Krayer en in de “Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires” toegepast, niet langer voldoening blijkt te geven, werd de studie van de hervorming voortgezet en tot een goed einde gebracht. De Vlaamse sectie van de Commissie stelde een lijst op van talrijke wijzigingen en aanvullingen, dewelke, na coordinatie met deze van de Waalse afdeling, aan de C.I.A.P. werd voorgelegd.”*<sup>45</sup>

In de Waalse Commissie was het ook scherp gesteld: *“Ce plan n’a pas que des mérites. Depuis longtemps, notre Commission souhaite qu’on y apporte de sérieuses améliorations, voir qu’il fasse l’objet d’une refonte complète.”*<sup>46</sup>

De moeilijkheden met het classificatieplan zaten de leden in België zo hoog dat ze het hadden laten agenderen op een Internationaal Congres voor Europese en Westerse Etnologie te Stockholm (26/8 tot 5/9/1951). Konden de in België ondervonden problemen met het proberen te maken van volkskundige bibliografieën met het classificatieplan de basis voor een discussie en hervorming zijn? Maar de Commissie moest vaststellen dat de Belgische overheid geen budget voor de reis wou vrijmaken en dit niet doorging.<sup>47</sup> Uit het Waalse jaarboek bleek dat men erop rekende dat Albert Marinus, Roger Pinon en K.C. Peeters er konden zijn, onder andere om te wegen op de bibliografie; waarbij fijntjes werd opgemerkt: *“Notre Commission pratique une politique de présence”*.

44 M. Jacobs, ‘De afronding van een bibliografisch project uit de 20e eeuw: publicaties over “volkscultuur” in Vlaamse periodieke publicaties tussen 1994 en 1999 ontsloten’, in: M. Jacobs, J. Walterus e.a., *Bibliografie volkscultuur 1994, aflevering XLVI*, Brussel, Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2003, p. 3-15, p. 6-7.

45 ‘De werking van de Commissie in 1951’, in: *Nationale Commissie voor Folklore. Vlaamse Afdeling. Jaarboek IV 1951*, Brussel, Ministerie van Openbaar Onderwijs, 1953, p. 13-15.

46 ‘Activité de la Commission pendant l’Année 1951’, in: *Commission nationale belge de Folklore, Annuaire IV 1951*, Bruxelles, Ministère de l’Instruction Publique, 1953, p. 5-13, p. 6.

47 Ibidem. In de in hetzelfde nummer opgenomen “Volkskundige Bibliographie voor 1951” (p. 17) staan wel twee verslagen van dat Congres: P. De Keyser, ‘Internationaal Congres voor Europese en Westerse Ethnologie te Stockholm’, *Oostvlaamse Zanten* 26, 1951, p. 140-142; J. Weyns, ‘Het eerste Internationaal Congres voor Volkskunde (Stockholm 26 Aug-5 Sept 1951)’, *Wetenschappelijke Tijdingen* 11, 1951, p. 328-331. Door zijn handelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog was P. De Keyser geen lid meer van de Nationale Commissie voor Folklore. Jozef Weyns was toen nog geen lid.

Ondertussen publiceerde Roger Pinon de Waalse bibliografie voor 1951. Hij maakte een kritische analyse van het werk aan de bibliografie in de eerste publicaties, door de complexiteit van het plan en allerlei problemen.<sup>48</sup> Pinon bleef eraan werken, ondanks alle blijvende problemen en kritiek die hijzelf en anderen formuleerden. Hij stipte aan dat men ondanks alles toch zou volharden om ze te maken; ondanks het lauwe onthaal bij gebruikers van het eindresultaat:

*“Cet instrument de travail, auquel en Belgique, folkloristes, historiens, dialectologues, chercheurs et animateurs, professeurs et dirigeants du tourisme, ne joint pas l’acueil qu’il mérite”.*<sup>49</sup>

Er werd geen radicale verandering doorgevoerd en de werkzaamheden binnen dezelfde volkskundige bandbreedte gingen naarstig verder. In Wallonië kende het bibliografisch project in de jaren 1980 een opmerkelijke maar korte heropleving.<sup>50</sup>

Op 23 november 1956 werd het Koninklijk besluit (verschenen in het Belgische Staatsblad op 7-8 januari 1957) genomen om de Nationale Commissie voor Folklore en de Commissie voor het Oude Volkslied samen te smelten in de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. In artikel 10§1 van het besluit werd de mogelijkheid voorzien dat de Minister van Openbaar Onderwijs op voordracht van de Commissie medewerkers kon aanstellen. Een van de mogelijke taken (tegen betaling) was “een bibliografie op te maken van de studies met betrekking tot de Belgische volkskunde”.<sup>51</sup> In de volgende aflevering van het jaarboek, dook dan ook de referentie “Belgische” op in de paratekst van de voorpagina: Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling.

De KBCV, Vlaamse afdeling, bleef bibliografieën volgens dat plan publiceren tot en met jaar 1993. In het *Jaarboek XXIII-1970* van de KBCV, Vlaamse Afdeling, publiceerde commissielid K.C. Peeters een bijdrage met de titel “*Het plan Hoffmann-Krayer. Historiek en aanvullingen*”. Ondanks zware kritiek op het Plan – de Ordening – moesten de keuzes die in 1917/1919 en in 1937-1939 waren genomen en de daarop volgende inspanningen worden volgehouden, zo stelde Peeters. Orde en tucht, in functie van de aanvaarding van de modellen van de voorbije decennia in het Duitse taalgebied:

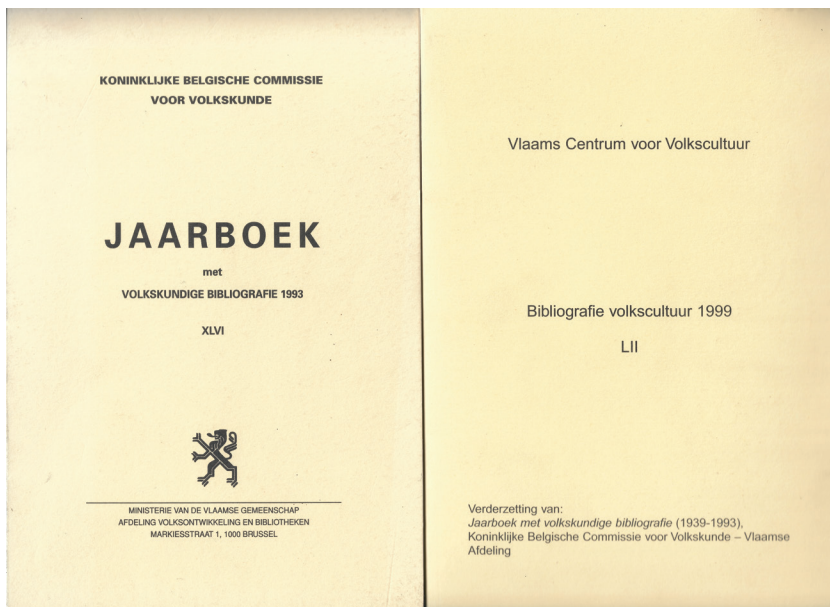
*“Er bestaan vele andere systemen en wellicht zijn er betere. Alleszins is het zeker dat sommige onderdelen van het plan H.K. niet beantwoorden aan de normen van classificatie die in sommige landen worden gesteld. Welke ook de kritiek moge zijn*

48 R. Pinon, ‘Avant-propos’, *Commission nationale belge de Folklore, Annuaire IV 1951*, Bruxelles, Ministère de l’Instruction Publique, 1953, p. 49-53.

49 R. Pinon, *Commission royale belge de folklore, Section Wallonne, Annuaire XVII 1963-1964, Bibliographie 1956-1958*, Bruxelles, Ministère de la culture française, 1969, p. 15-484, p. 16.

50 ‘Publications des années 1981-1982’, *Tradition Wallonne. Revue annuelle de la Commission royale belge de folklore* 1, 1984, p. 96- 170. Ook in jaargang 5, 1988 was er een bibliografie volgens het oude plan Hoffmann-Krayer.

51 *Nationale Commissie voor Folklore. Vlaamse Afdeling. Jaarboek IX 1956*, Brussel, Ministerie van Openbaar Onderwijs, 1958, p. 9.



De laatste afleveringen van de jaarlijkse volkskundige bibliografie door respectievelijk de Koninklijke Belgische Commissie, Vlaamse afdeling en, in opdracht, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur. 1999 was het eindjaar.

*op het systeem, wij aanvaarden het omdat het internationaal gebruikt wordt. Het is een kwestie van orde en van tucht.”<sup>52</sup>*

Er werden in 1970 enkele kleine wijzigingen aangebracht voor gebruik in Vlaanderen, zoals bijvoorbeeld het alfabetisch rangschikken van namen van dorpen en steden (IIB) of van heiligen (XIID2). Andere categorieën en omschrijvingen zoals bijvoorbeeld IC3 d *‘Ethnologie, Cultuur-anthropologie, primitieve beschaving’* bleven ongewijzigd. Ondanks het feit dat de Internationale Volkskundige Bibliografie in de jaren 1980 en 1990 zeer verregaande aanpassingen onderging (zie de bijdrage over de Zwanenzang<sup>53</sup>), was het ordewoord in Vlaanderen (akte nemen en) verder doen; zo lang mogelijk in de 20e eeuw met oudere versies van het plan werken, met naar Vlaanderen en Nederland georiënteerde aanpassingen: het oude plan zoals K.C. Peeters het had vastgesteld in 1946, en daarna aangepast indien noodzakelijk.

K.C. Peeters organiseerde de bibliografische monumentenbouw in de jaren 1960 en 1970 voor “Vlaanderen en Brussel”, met wat Noord-Nederlandse uitlopers; met de algemene rubrieken van het plan Hoffmann-Krayer als algemene leidraad en een Vlaams volkskundig classificatieplan als operationele aanvullingen. In elk deel werd de relevant geachte inhoud van een tijdschrift

52 K.C. Peeters, ‘Het Plan Hoffmann-Krayer. Historiek en aanvullingen’, in: *Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling. Jaarboek XXIII*, Brussel, 1970, p. 17-31, p. 17.

53 M. Jacobs, ‘Een zwanenzang en praktische bezwaren: Het plan Hoffmann-Krayer en de Internationale (Europese) Etnologische Bibliografie in het begin van de 21e eeuw’, *Volkskunde* 124:3, 2023, p. 401-422.



of een reeks tijdschriften verdeeld over de rubrieken, vanaf het ontstaan tot de jaren 1960, desnoods in afleveringen. Er werden tientallen studenten van de Katholieke Universiteit Leuven voor ingeschakeld.

In de inleiding van het eerste deel van de NVB, over Volkskunde 1888-1938, linkte projectleider Karel Constant Peeters het expliciet aan de Zwitserse bibliografie en aan de Duitse bibliografie onder redacteurschap van Hoffmann-Krayer.

*“Er bestaan natuurlijk andere classificatieplannen en alle systemen zijn voor kritiek vatbaar. Wij zijn ervan overtuigd, dat het hier gevolgd systeem kan gewijzigd en verbeterd worden. Wij zijn persoonlijk niet akkoord met sommige indelingen ervan. Wij volgen het plan echter uit tuchtgevoel en omdat de CIAP en de Belgische Koninklijke Commissie voor Volkskunde dit systeem hebben aanvaard.”<sup>54</sup>*

Het is ook interessant hoe K.C. Peeters probeerde om te gaan met grote structurele veranderingen zoals de gemeentefusies in de jaren 1970. Hoe kan men dat opvangen in een indeling of in een register die wordt gerealiseerd met hetzelfde plan gekoppeld aan een verondersteld stabiel aantal gemeenten en gemeentegrenzen, over de tijdspanne van veertig jaar? Peeters stelt voor om met dat soort veranderingen, in casu de vrij ingrijpende gemeentefusies van de jaren 1970, (zo lang mogelijk) geen rekening te houden.<sup>55</sup> Een van de reacties op de grote beweging van fusies van gemeenten in België in de jaren 1970, zou overigens het oprichten van vele heemkundige kringen zijn, vaak georiënteerd op die oude deelgemeenten of parochies, al dan niet met een eigen tijdschrift.

## **De nazomer van het volksleven**

K.C. Peeters, die in december 1975 overleed, zou de fusiegolf in België in de volgende jaren niet meer meemaken en evenmin de discussies die internationaal binnen SIEF werden gevoerd over de *Internationale Volkskundige Bibliografie*. Zijn bibliografisch project werd wel nog 25 jaar verdergezet, niet alleen door bijkomende delen van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie te maken, maar ook in het tijdschrift *Volkskunde* actief te zijn. Zijn medewerker Steven Van den Eijnde, verbonden aan het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen (dat na het overlijden werd omgedoopt tot K.C. Peeters-Instituut), verzorgde vanaf het derde nummer van 1975 tot zijn overlijden in augustus 1997 onder andere de tijdschriftenschouw. In een bijzonder kaderbericht nam de redactie van het tijdschrift toen afscheid van een medewerker achter de schermen:

54 K.C. Peeters, 'Inleiding', in: *Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. Inleiding door Prof. Dr. K.C. Peeters. Deel I Volkskunde 1888-1938 door I. Peeters – Verbruggen*, Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1964, pp. I-X, p. VII.

55 K.C. Peeters, 'Ter inleiding', in: *Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven. C Persoons- en plaatsnamenindex op delen XI-XX*, Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1975, p. I-II, p. I.

*“Onder leiding van prof. dr. K.C. Peeters heeft Van den Eijnde het plan Hoffmann-Krayer onder de knie gekregen en kon hij zelfstandig als medewerker van het Instituut voor Volkskunde de lezers van Volkskunde op de hoogte houden van wat in onze tijdschriften verscheen (...) Zo bleef ‘Volkskunde’ ondersteund door een fundament en een vaste administratieve waarde; De redactie gedenkt hem met dankbaarheid voor zijn niet aflatende inspanning en medewerking”.*<sup>56</sup>

Op de kaft van het nummer 1 van 2001, werd de ondertitel van Volkskunde veranderd van “Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven” in “Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van de volkscultuur”. Bovendien werd vanaf dat nummer de rubriek “tijdschriftenschouw” niet meer gecontinueerd. In de laatste aflevering van het jaar 2000, verscheen de laatste tijdschriftenschouw in het laatste nummer en ontsloot literatuur tot en met 1999.<sup>57</sup>

Net als alle bijdragen die sinds het vierde nummer van de jaargang 95 in 1994 verschenen waren, was de allerlaatste aflevering voorzien van de boodschap dat de geëxcerpeerde tijdschriften te raadplegen zijn in de bibliotheek van het K.C. Peeters-Instituut voor Volkskunde te Antwerpen maar ook van een merkwaardige en opvallende disclaimer:

*“Er wordt – om praktische redenen – geen rekening gehouden met het vernieuwde classificatieplan Hoffmann-Krayer: de vermelde rubrieken slaan op de oudere versie van bedoeld plan”.*<sup>58</sup>

Deze paratekst verscheen sinds het jaar 1994 waarin Stefaan Top voor het laatst uitgebreid berichtte in *Volkskunde* over de Internationale Volkskundige Bibliografie.<sup>59</sup> In een andere bijdrage, onder de titel “een zwanenzang en praktische bezwaren”, bespreek ik het vervolg van dat verhaal en sluit ik het af.

## **Nog een paar om het af te leren?**

De Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse Afdeling hield op te bestaan in 1998. In 1999 werd een opvolger, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, opgericht door de Vlaamse overheid. Een van de vele opdrachten was het afronden van de bibliografische representatie via het plan Hoffmann-Krayer van bijdragen over folklore/volkscultuur van in België sinds 1939 verschenen tijdschriften. De Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse Afdeling, was tot het representeren van bijdragen tot

56 [Redactie], ‘Wij nemen afscheid van Steven van den Eijnde (03.07.1039-21.08.1997)’, *Volkskunde* 98:3, 1997, p. [157]. De volgende afleveringen van de Tijdschriftenschouw werden verzorgd door Marijke Wiene en daarna Lynsey Desmet en Johan Van Loon.

57 Met uitzondering van acht bijdragen uit de eerste twee nummers van het *Heemkundig handboekje voor de Antwerpse regio* in het jaar 2000 die de redacteurs Lynsey Desmet en Johan van Loon wellicht overenthousiast er nog hadden ingestopt.

58 L. Desmet en J. Van Loon, ‘Tijdschriftenschouw 2000/4’, *Volkskunde. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven* 101:2, 2000, p. 414-422.

59 S. Top, ‘Internationale Volkskundige Bibliografie (IVB)’, *Volkskunde* 95:1, 1994, p. 33-43; S. Top, ‘Internationale Volkskundige Bibliografie (IVB)’, *Volkskunde* 95:4, 1994, p. 271-273.

en met 1993 geraakt. In de beheersovereenkomst gesloten met de Raad van Bestuur onder leiding van Stefaan Top, had de Afdeling Volksontwikkeling van het Ministerie voor Cultuur (ongetwijfeld op vraag van sommige bestuurders) bepaald dat dit minstens tot 1999 'in schoonheid' moest worden afgewerkt. Als nieuwe directeur van het VCV werd ik geconfronteerd met deze opdrachten (tussen vele andere) die we met een klein team moesten klaren, mede met behulp van een gespecialiseerde bibliotheek over volkscultuur en erfgoed. Het moest ook op papier worden gepubliceerd, om de "reeks volledig te maken". Na het afronden van die achterstand zou dan worden geëvalueerd of en hoe dit in de 21e eeuw zou worden verdergezet.

Ik herinner me dat een van de grote objecten die we bij de start van het VCV in de Gallaitstraat in Schaarbeek aantroffen het met bibliografische steekkaarten gevulde meubel met fichebakken was van een institutionele voorganger, het Centrum voor Vlaamse Volkscultuur. De steekkaartencollectie was een van de belangrijkste resultaten van meer dan een jaar werk van de voorgangers twintig jaar eerder, op dezelfde locatie. Het leek haast een teken aan de wand, een plots als dino opduikend steekkaartenmonument uit de hoogdagen van de studie van het volksleven, dat na een politieke wissel van een CVP-minister naar een liberale minister van cultuur met een vingerknip was gestopt in 1981/1982.

Met een kleine ploeg van medewerkers en jobstudenten hebben we dit systematisch aangepakt met de in Vlaanderen tussen 1994 en 1999 verschenen tijdschriften. Dit nam de vorm aan van de consultatie van duizenden artikels en het overtuigen van auteursnamen, titels en andere bibliografische data en het vervolgens cursief lezend snel proberen in te schatten welke code moest worden aangebracht. Dit werd dan gedubbelcheckt door een of twee andere collega's. Hiervoor konden wel de pc, rekenbladen, databank en word-files worden gebruikt. Heel veel bleek een kwestie van menselijke inspiratie, interpretatie, inspanningen en frustratie, resulterend in zes delen die tussen 2003 en 2004 verschenen.

Dit was mijn conclusie als wetenschappelijk directeur en teamlid, die ik bij het opleveren van de eerste publicatie deelde:

*"Nog los van de kosten-batenanalyse die zowel voor de personeelsinvestering als voor de productie van deze publicaties op papier vandaag de dag zeer ongunstig blijkt te zijn, zijn er ook wetenschappelijke redenen om het oude project hier af te ronden. De metafoor van het te kleine Procrustesbed omschrijft nog het best wat we volop ervaren hebben met het oude bibliografische plan Hoffmann-Krayer (...) hoe Procrustes reizigers gevangen nam, in een te klein of te groot bed legde en hun ledematen door vermindering of uittrekken aanpaste aan de maten van het bed. (...) De 'reizigers' (behandelde onderwerpen) blijken immers in de loop van de 20e eeuw flink gegroeid, gediversifieerd en veranderd te zijn".<sup>60</sup>*

Het meest tijdrovend bleek de codering en hercodering van de meer dan 30.000 titels in access-bestanden. De discussies over andere interpretaties en het uithalen van kunstgrepen om nieuwe thema's in het systeem te doen

60 M. Jacobs, 'De afronding', p. 3 en 4.

passen bleken lang, heftig of gelaten: “Uiteindelijk zijn we de hele opdracht gaan beschouwen als een soort van overgangsrитуeel, als de confrontatie met een oudere volkskundige canon.”<sup>61</sup>

Er lag veel interessanter en meer impactrijk werk op de plank, zoals de integratie van (verenigingen en thema’s onder de vlag) “volkscultuur” in de “boomende” erfgoedsector en voor mezelf ook het werken aan het paradigma van het borgen van immaterieel erfgoed en ander UNESCO-werk. De maandenlange ervaring met alle problemen waar al sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog door onze illustere voorgangers over werd geklaagd en het inzicht dat zeker het oude plan onhoudbaar was, maakte het besluit in 2004 van mijn collega’s en mezelf, gelukkig gesteund door de Raad van Bestuur, voor de hand liggend. Dit mechanisme werd gestopt.

## Voortaan documentair erfgoed en/of elektronisch

Maar wat nu? In de 21e eeuw zijn die steekkaartenbakken met duizenden, tienduizenden of zelfs honderdduizenden fiches, met bibliografische informatie, krantenknipsels, of overgeschreven of getikte antwoorden op

La Documentation et ses parties		
A	B	C
0 But. Fonction Travaux et opérations de la Documentation. <i>Les Etudes en général.</i> Intro-duction avec les parties de l'organisation du travail intellectuel, autres que les livres et la Documentation.	 l'Univers l'Écrivain la Presse l'Éditeur le Penseur	
1 <i>Établissement des Publications</i> Rédacteur Auteur Multiplication		
2 <i>Collectionnement des Publications</i> Bibliothèque		
3 <i>Catalogue et description</i> Bibliographie		
4 <i>Analyse (Abstracts)</i> Contenu Jugement Critiques.		
5 <i>Encyclopédie Documentaire</i> Redistribution des Unités Matérielles		
6 <i>Codification et synthèse</i> Combinaison et fusion des Unités Intellectuelles		
7 <i>La Documentation Administrative</i> Archives		
8 <i>La Museographie Documentaire</i>		
00 Conclusion S1011 Utilisation diverse pour l'Etude Documentaire Lectures Consultations		

Documentatie en zijn onderdelen, synthesebeeld in het *Traité de documentation*, Bruxelles, Mundaneum, 1934 van Paul Otlet (1868-1944) waarbij met steekkaarten de wereld veranderd zou kunnen worden.

61 Jacobs, 'De afronding', p. 4.

enquêteformulieren (schijnbaar) overbodig geworden. Ze worden in elk geval niet meer op papier of karton in het format 75 x 125 mm aangevuld. Wat moeten er mee doen, met de steekkaarten(bakken) en afgeleide producten? De opname van het Mundaneum, een project opgebouwd rond steekkaarten met globale ambities om de wereld te vatten en te redden, in het *Memory of the World*-register van UNESCO illustreert op een extreme manier één optie; tot erfgoed proclameren en zo als bezienswaardigheid exploiteren (<http://www.mundaneum.org/nl>). Een andere optie is het in een tentoonstelling plaatsen samen met de producten zoals atlanten en bibliografie, als instrumenten om een bepaald soort (Zwitser)land te representeren en te creëren, zoals in december 2023 in het Landesmuseum in Zürich in een andere optie te zien was.<sup>62</sup> Weggooien of verbranden, net zoals de Duitse soldaten dat met de instrumenten van Lodewijk De Wolf in Beselare hadden gedaan in 1915-1916, is ook een mogelijkheid. Of laten staan, zolang “het niet in de weg staat”? Of toch nog als kennissysteem uit de 20e eeuw digitaliseren? John Helsloot heeft hierover enkele jaren geleden een opmerkelijk rapport geschreven, met de titel *Een dinosaurus op het Meertens Instituut. De Volkskundige Trefwoorden Catalogus in 2014*, dat tien jaar later nog steeds de moeite waard is om te lezen.

*Index, A History of the* is een in 2021 gepubliceerde geschiedenis van systematische registers en het maken van indexen in (ingebonden) teksten, al dan niet volgens een bepaald plan of systematiek. Daarin wordt “de menselijke factor” sterk benadrukt bij het nastreven van kwaliteit:

*“The arrival of computing into the indexing process, then, has been a huge timesaver (...) But machines can only speed up the tasks that can be sped up – sorting, layout, error checking. The work of compiling a subject index is still, principally, a subjective, humanistic one. It is a job of deep reading, of working to understand a text in order to make the most judicious selection of its key elements (...) The indexer will want a feel, before they begin, for the concepts that will need to be flagged, or taxonomized with subheadings (...) Indexing software has removed the need for cards and shoeboxes, scissors and wood glue, but reading – patient, active reading for the preparation of an index; alert and attentive (...) is the same task it was in the days of Woolf, or Pope, of Gessner”.*<sup>63</sup>

Het is ook voor “folklore studies/volkskunde” uit de 19e en 20e eeuw nodig om de routines waarmee drie à vijf generaties volkskundigen mee opgeleid zijn te doorgronden om voldoende referentiekaders te hebben. Dat soort van onderzoek is nuttig om te snappen wat de voordelen en nadelen van het omarmen van het classificatieplan Hoffmann-Krayer zijn en ook na te gaan wat de padafhankelijkheid van omkadering als impact had. Dit geldt vandaag even goed voor de werking van indexeringsinstrumenten zoals Google of Web of Science en wat verder nodig is om relevante literatuur te vinden, te gebruiken en te ontsluiten. Welke rol Artificiële Intelligentie hierbij zal spelen is nog niet

62 Zie ook het fascinerende verhaal over de inzet van volkskundige documentatiesystemen in <https://blog.nationalmuseum.ch/en/2023/10/the-bruenig-napf-reuss-line-a-cultural-boundary-through-switzerland/> (bezoekt op 30/12/2023).

63 D. Duncan, *Index, A History of the*, s.l., Allen Lane, 2021, p. 250.



duidelijk: een van de frontzones voor onderzoek op de schat aan documentair erfgoed die volkskundigen hebben achtergelaten en om hedendaagse fenomenen (en literatuur daarover) te ontsluiten. Maar misschien is schat een te zachte en te voorzichtige term: gifkast of medicijnkast is een andere metafoor. Nadat Gerard Rooijackers er al het door Hoffmann-Krayer mee gemaakte *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, in geplaatst had, naast de atlanten, de volkskundige enquêtes, en de volksverhalenbanken van deze wereld, hoort wellicht ook het plan Hoffmann-Krayer of “folklore” thuis in de giftkast of historische museumapotheek vol instrumenten en hulpbronnen die slechts hanteerbaar zouden mogen zijn met kennis van zaken.<sup>64</sup>

Bram Vannieuwenhuyze vestigde onlangs in *Tijd-schrift* de aandacht op het potentieel (erfgoed)belang van de steekkaartenverzamelingen die overal worden weggegooid:

*“Iedereen kent ze wel: de massieve ijzeren kasten vol steekkaarten die in bibliotheken en archieven staan. Deze databanken avant-la-lettre puilen uit van de informatie, maar staan ook meer en meer in de weg. Ongetwijfeld is een aantal van die steekkaartencollecties reeds op de container beland. Andere liggen en staan in kelders, zolders of achteraan in depots. Wat moeten we er in deze digitale tijden nog mee aanvangen? Worden catalogi en repertoria tegenwoordig niet digitaal opgesteld en online aangeboden?”*<sup>65</sup>

Als je er op begint te letten, valt het inderdaad op. Ik ben als onderzoeker al vier decennia in de leeszalen van vele tientallen bibliotheken geweest en als ik er nu terugkom, zie ik overal de lege plekken waar in mijn ‘mentale kaart’ of geheugen de fichebakken stonden. Nostalgie of aanknopingspunten bij het ouder worden, het idee dat ik hetzelfde kan doen als toen ik twintig of dertig was (in steekkaartenbakken snuisteren en op steekkaarten overschrijven), is geen voldoende reden om te vragen dat ze overal blijven staan. Naast onderzoek over de aspiraties en de mate waarin men zich bijvoorbeeld door projecten zoals Mundaneum had laten inspireren, zag Bram Vannieuwenhuyze nog andere redenen:

*“Onze huidige digitale databanken zijn natuurlijk honderden keren flexibeler dan de logge kasten en bakken vol papieren steekkaarten. De uitbreidings-, aanpassings- en zoekmogelijkheden verbeteren continu en de applicaties worden ook steeds gebruiksvriendelijker. Maar toch hebben ook de steekkaartencollecties wat te bieden: de tastbaarheid van het materiaal. Een speurtocht in de kaartenbakken levert niet alleen vuile vingers op, maar biedt een betere indruk van de omvang en heterogeniteit van de collectie. Bovendien liet het schrappen, amenderen of openlaten van gegevens sporen na, terwijl dat in digitale databanken vaak geruisloos gebeurt. Fouten en onvolledigheden zijn veel zichtbaarder. De complexiteit en diversiteit van het originele bronnenmateriaal én van de*

64 G. Rooijackers, ‘Vieren en markeren. Feest en ritueel’, in: T. Dekker, H. Roodenburg, G. Rooijackers (red.), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*, Nijmegen, Uitgeverij SUN, 2000, p. 173-230, p. 179.

65 B. Vannieuwenhuyze, ‘Oud papier? Twee steekkaartencollecties over laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brusselsaars’, *Tijd-schrift* 8:1, 2018, p. 133-137, p. 134.

*geschiedenis komen veel beter tot uiting. Handmatig zoeken is gemakkelijker en een papieren steekkaartencollectie levert doorgaans ook veel meer toevallsvondsten op. Alleen al omwille van die ‘historische sensaties’ verdienen steekkaartencollecties als materieel erfgoed gekoesterd te worden en te blijven.”<sup>66</sup>*

Dat fichebakken en steekkaarten ondertussen weer andere functies vervullen, in wat het eigentijdse erfgoedregime zou kunnen genoemd worden, bleek treffend in de tentoonstelling (2017-2018) in het STAM te Gent over de relatie tussen de stad en de universiteit. In een van de zalen stond, als interactief instrument, de “fichebak der herinneringen”. Daar kon de bezoeker een steekkaart nemen en de “mooiste herinnering, grappigste anekdote of belangrijkste gebeurtenis” in de tijd als student, neerpennen en dan klasseren op jaartal. Het was tegelijkertijd voor de oudere bezoekers, vijftigplussers, een punt van herkenning aan de hand van een voorwerp, een apparaat, dat uit het dagelijks (studenten)leven is verdwenen, maar ook een kans om iets te doen wat je normaal gezien in die universitaire fichebakken niet mocht doen, namelijk zelf direct informatie toevoegen en zelfs klasseren (dus ook de andere kaartjes manipuleren en herschikken, en aansluiten bij een cohorte in de academische geschiedenis). Enkele van de kaarten werden, na het anonimiseren, gescand en online in een facebookgroep aangeboden. De rest van de ingevulde steekkaarten werden na afloop van de tentoonstellingen bewaard en opgenomen in de collectie. Het steekkaartenkastje werd afgevoerd...<sup>67</sup>



Opstelling van de “fichebak der herinneringen” in de tentoonstelling “stad en universiteit. sinds 1817”. (Stam Gent, 06/10/2017-27/03/2018) (foto Phile Deprez & STAM)

66 Vannieuwenhuyze, ‘Oud papier?’, p. 136-137.

67 Met dank aan Lars De Jaegher, Coördinator collectie & tentoonstellingen, STAM Gent voor de informatie en gescande beelden.

naam	studierichting	jaartal
[REDACTED]	Geschiedenis	1 9 9 4
herinnering		
De eerste heer dat we in het bureau van prof d'Hemptinne via het www een lijstje namen in de gedigitaliseerde collecties van het Vaticaan		
Traag, traag, traag, maar zo indrukwekkend!		
		STAM

naam	studierichting	jaartal
[REDACTED]	MIDDELEEUWEN	1975 1980 afgevoerd
herinnering		
Prof. Prevenier: "Paleografe! vraag vd. studenten: - professor mogen we op het examen een vergrootglas mee brengen?" Antwoord: "Neen, dat is enkel de problemen vergroten"		
		STAM

Voorbeelden van ingevulde steekkaarten voor de fichebak der herinneringen, in het kader van de tentoonstelling.

---

# ABSTRACTS

---

**“We will talk about it later ...”  
On disciplinary discourses and  
practices, before and with  
electronic data processing”**

‘Daar spreken we nog over ...’

Over disciplineaire vertogen en  
praktijken, voor en met elektronische  
dataverwerking

Marc Jacobs

This contribution introduces a series of articles titled “reculer pour mieux sauter” (meaning “moving back to take a better leap”), which are featured in this and subsequent issues of *Volkskunde*. The year 2000 was not only a significant milestone in the field of *volkskunde*, but it also appears to be the culmination of a period of (announcing) changes in scholarly practices, name-giving, and discourses across various institutions and networks in the Low Countries. Is it true that today there are no longer any “volkskundigen” – a Dutch equivalent of folklorists or ethnologists – in Flanders or the Netherlands? Has the Dutch term or even national(istic) version for (European) “ethnology” become an alternative since 2000? And/or has the paradigm of safeguarding intangible cultural heritage paradigm superseded everything? Or is it the transdisciplinary notion of heritage? And (critical) heritage studies? Is it not time to be inspired by programmes such as Anne Eriksen’s, wherein one distinguishes and considers precursors with valuable experiences and documentary heritage, while

simultaneously embracing not only the power of the concept of “heritage” in the 21<sup>st</sup> century but also the novel possibilities of computer and other technologies?

In this issue’s contributions, “mainly moving back”, special attention is devoted to the role of the Hoffmann-Krayer classification and how it was used in the 20th century, especially in the Low Countries. What are the outcomes of such systems of managing paratexts and the utilization of index cards? What are the outcomes and potentials of the plan Garfield, Web of Science, and other knowledge management systems? In order to devise and discover novel strategies, it is advantageous to examine the experiences and tactics employed in the past of components of the transdisciplinary field of heritage studies, as well as the diverse disciplines that bear various names, in order to establish a system. Just carrying on or mainly building on the possibilities of electronic bibliometric tools that are now available proves insufficient in the field of (intangible) heritage (studies), hence the “reculer pour mieux sauter”-attempt at the beginning of the third decade after 2000.

**Keywords:** index cards, bibliographic system, classification plan, Hoffmann-Krayer, bibliometrics, folklore studies, ethnology, safeguarding intangible heritage, electronic data management, Flanders

**Index Cards, boxes, and publications: the guts of “folklore studies” in the 20th century**

Steekkaarten, -bakken en publicaties: de ingewanden van de ‘volkskunde’ in de 20e eeuw  
Marc Jacobs

This contribution examines practices for organizing paratexts of articles and reviews in journals for folklore studies by using index cards, including transcribing, cutting and pasting bibliographic information and using the classification plan Hoffmann-Krayer, as developed at the beginning of the 20th century. How did the organization of these bibliographic systems in folklore studies in Flanders (and other parts of the Low Countries) evolve? What was for instance the significance of the “*Nederlandse Volkskundige Bibliografie*”, a major project launched and managed by (the) K.C. Peeters (family) in the second half of the 20th century? What is the mechanism by which such systems were initiated, developed, and ultimately terminated?

**Keywords:** index cards, classification plans, Hoffman-Krayer, bibliographic system, folklore studies

**Paratexts, folklore, ethnology and bibliographic instruments in the 20th century**

Parateksten, folklore, volkskunde en bibliografische instrumenten in de 20e eeuw.  
Marc Jacobs

The concept of paratexts (Gerard Genette) is useful for understanding the evolution and intertwining of

concepts like folklore, “Volkskunde” and ethnology in general and the importance of bibliographic systems in particular, like the productions made with the classification plan of Eduard Hoffmann-Krayer. This is a component of a broader reflection on the pre-existing components of the current paradigm of heritage and heritage studies, as proposed by Anne Eriksen. This article examines the mechanisms of organizing information and their impact on the emergence of a broader canon. Throughout these processes, UNESCO played a significant role in various episodes, ranging from providing support to CIAP/SIEF to the present paradigm of safeguarding intangible cultural heritage.

**Keywords:** paratext, folklore, Volkskunde, bibliographic instruments, 20th century, Hoffmann-Krayer, safeguarding, CIAP, SIEF, intangible cultural heritage

**A swan song and practical issues. The classification plan Hoffmann-Krayer and the International Bibliography of Ethnology at the beginning of the 21st century**

Een zwanenzang en praktische bezwaren. Het plan Hoffmann-Krayer en de Internationale (Europese) Etnologische Bibliografie in het begin van de 21e eeuw  
Marc Jacobs

Throughout the 20th century, a Dutch translation of the most recent revision of the classification plan Hoffmann-Krayer was frequently published and debated in *Volkskunde*, until the final contribution by



Stefaan Top in 1994. Later that year, the editors decided not to update the bibliographic overview plan used in their journal until further notice. In this article, we discuss the last phase of the International Bibliography of Folklore/Ethnology and the failed attempts to update several rubrics of the plan. In order to reach “closure” in Volkskunde, the last version of the classification plan in Dutch is published and discussed.

**Keywords:** Hoffmann-Krayer, bibliography, folklore studies, International Folklore Bibliography, ethnology, International Bibliography of Ethnology

**ctrl-d, ctrl-h, shift-ctrl-x, crt-alt-del, in and after the year 2000. Ethnology, Popular Culture and Intangible Heritage**

ctrl-d, ctrl-h, shift-ctrl-x, crt-alt-del, in en na 2000. Etnologie, Volkscultuur, Immaterieel Erfgoed  
Marc Jacobs

The years before and after the year 2000 saw a lot of discussion about words related to ethnology, popular culture, and intangible cultural heritage. How can this vocabulary be decoded and understood? A particular focus is given to the operation regarding the “appropriate vocabulary” as a component of the safeguarding intangible heritage paradigm of UNESCO in the 21st century, and the evolution of this debate.

**Keywords:** ethnology, popular culture, folklore, 2003 UNESCO convention, safeguarding, intangible heritage, appropriate vocabulary

**Fragmentary bibliometric research on and in journals for folklore studies in the 21st century: explorations on Web of Science**

Fragmentair bibliometrisch onderzoek naar en in “volkskundige tijdschriften” in de 21e eeuw: verkenningen via Web of Science  
Marc Jacobs

In this anthology, various attempts to use Web of Science and scientometric tools to analyse characteristics of and in a set of journals on folklore studies are being reviewed, together with similar recent contributions using Web of Science data to discuss literature in journals like the *International Journal on Intangible Heritage* and the use of such tools without more in-depth knowledge of the field. It is clear that superficially using only data and tools for bibliometric analysis is not suited for the field of folklore studies/ethnology and the paradigm of safeguarding intangible cultural heritage. The challenge for subsequent contributions in the “pour mieux sauter”-attempt and beyond is set.

**Keywords:** bibliometrics, folklore studies, intangible cultural heritage, cyberculture, Web of Science

---

# PERSONALIA

---

**Marc Jacobs** (1963) is sinds 2019 hoogleraar erfgoedstudies aan de Universiteit Antwerpen, Faculteit Ontwerpwetenschappen, in de opleidingen Erfgoedstudies en Conservatie-Restauratie. Hij is verbonden aan de onderzoeksgroep ARCHES (Antwerp Cultural Heritage Sciences). Daarnaast is hij ook hoofddocent erfgoedstudies en coördinator van de UNESCO-leerstoel kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed in de vakgroep kunstwetenschappen en archeologie aan de Vrije Universiteit Brussel. Tot 2019 was hij directeur van FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed.

marc.jacobs@uantwerpen.be &

marc.ml.jacobs@vub.be

<https://orcid.org/0000-0002-5967-3053>



De meeste “volkskundige” fichebakken in privéwoningen zijn ondertussen leeggemaakt, afgevoerd of verdwenen, zo leerde een rondvraag bij de nog levende protagonisten. Al die bibliografische apparaten, de resultaten van vele werkuren, zijn geruisloos verdwenen. Max Van den Berg, oud-redacteur van Volkskunde, werd op 10 februari 2024 negentig. Hij meldde dat de bakken met de “kleine fiches” – die met bibliografische steekkaarten – ondertussen al een hele tijd zijn leeggemaakt. Een handvol bakken met fragmenten van verwerkt sagenmateriaal en veel (ondertussen) lege ruimte bleef bewaard. Het toetsenbord van een hedendaagse Apple op de achtergrond verklikt wat er deze eeuw is gekomen.

(foto Max Van den Berg, met enkele overgebleven souvenirs uit een actieve onderzoekerspraktijk in de vorige eeuw).

## Reculer/Sauter

<b>Marc Jacobs</b> , 'Daar spreken we nog over ...'. Over disciplinaire vertogen en praktijken, voor en met elektronische dataverwerking	333
<b>Marc Jacobs</b> , Steekkaarten, -bakken en publicaties: de ingewanden van de 'volkskunde' in de 20e eeuw	339
<b>Marc Jacobs</b> , Parateksten, folklore, volkskunde en bibliografische instrumenten in de 20e eeuw	375
<b>Marc Jacobs</b> , Een zwanenzang en praktische bezwaren. Het plan Hoffmann-Krayer en de <i>Internationale (Europese) Etnologische Bibliografie</i> in het begin van de 21e eeuw	401
<b>Marc Jacobs</b> , <i>ctrl-d, ctrl-h, shift-ctrl-x, ctrl-alt-del</i> , in en na 2000. Etnologie, Volkscultuur, Immaterieel Erfgoed	423
<b>Marc Jacobs</b> , Fragmentair bibliometrisch onderzoek naar en in "volkskundige tijdschriften" in de 21e eeuw: verkenningen via Web of Science	447

## Recensies

* Kevin Absilis, <i>Het slechte geweten van Vlaanderen. Nationalisme, racisme en kolonialisme in de tijd van Hendrik Conscience</i> (Alex Vanneste)	475
* Geert Berings, <i>Hak om, die boom. Een verhaal van de kerstening in Vlaanderen</i> (Alex Vanneste)	478
* Jan-Auwke Diepenhorst, <i>Rivalen in het beloofde land. Een geschiedenis van Joden en Palestijnen</i> (Alex Vanneste)	481
* Dorina Dragnea, Emmanouil Ger. Varvounis, Evelyn Reuter, Petko Hristov and Susan Sorek, eds., <i>Pilgrimage in the Christian Balkan World. The Path to Touch the Sacred and Holy</i> (Hans Geybels)	486
* Alain Gerlache, <i>Het verhaal van Wallonië</i> (Alex Vanneste)	488
* Jan Huyghe, <i>De IJzervloed. Westhoek, kerstnacht 1993</i> (Paul Catteeuw)	491
* Chiara Mannoni, <i>Artistic Canons and Legal Protection. Developing Policies to Preserve, Administer and Trade Artworks in 19<sup>th</sup>-Century Rome and Athens &amp; Art in Early Modern Law. Evolving procedures for heritage protection in 15<sup>th</sup>- to 18<sup>th</sup>-century Europe</i> (Marc Jacobs)	494
* Peter Pels, <i>The Spirit of Matter. Modernity, Religion, and the Power of Objects, Methodology and History in Anthropology</i> (Hans Geybels)	498
* Karl Scheerlinck, <i>Naar zee! Belgische kustaffiches 1886-1965 (Collectie Roland Florizoone)</i> (Alex Vanneste)	499
* Dan Stone, <i>De Holocaust. Een onvoltooide geschiedenis</i> (Alex Vanneste)	502
* Peter van der Veen & Marjolein van der Veen, <i>The Linguist's Family. Toraja in the Dutch Indies, prisoners of wartime Japan and the Republic of Indonesia</i> (Paul Catteeuw)	504
* Jos Vandervelden, <i>De mooiste geschiedenis van België. Het verleden van een land door de ogen van zijn grootste schilders</i> (Alex Vanneste)	506
* Stephan Vanfleteren, <i>Atelier</i> (Paul Catteeuw)	508
* Frank Vermeulen, <i>Over Indië. Herinneringen aan Indonesië in de koloniale tijd</i> (Paul Catteeuw)	510
* Johan H. Winkelman, <i>Fragmenten van de Vlaamse Roman van de Roos (ca. 1300). Over minnepijn en liefdesgeluk in de middeleeuwen. Lessen in liefde voor lieden van toen en nu</i> (Alex Vanneste)	512
* Robert Wiśniewski, Raymond Van Dam & Bryan Ward-Perkins, red., <i>Interacting with Saints in the Late Antique and Medieval Worlds</i> (Hans Geybels)	515

Abstracts	519
-----------	-----

Personalia	523
------------	-----